महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ

वार्षिक अहवाल : सन २०१९-२०२०

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	तपशिल	पृष्ठ क्रमांक
१	महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ स्थापना व कार्य	०३-०५
२	संचालक मंडळ	०६-०७
३	व्यवस्थापन	०८-०९
४	वित्तीय स्थिती	१०-१२
५	इतर विभाग	****
	(अ) बाजार समिती विभाग	१३-१४
	(ब) निर्यात विभाग	१५-२४
	(क)प्रकल्प विभाग	२५-२६
	(ड) अभियांत्रिकी विभाग	२७-२९
	(इ) संगणक विभाग	३०-३१
	(ई) जनसंपर्क व प्रसिध्दी विभाग	३२-३४
	(प) देशांतर्गत व्यापार विकास विभाग	३५-४१
	(फ) तळेगाव शेती विभाग	४२-४२

१. महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे - स्थापना व कार्ये

महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे ची स्थापना महाराष्ट्र कृषी उत्पन्न पणन (विकास व नियमन) अधिनियम १९६३ मधील कलम ३९ (अ) अन्वये २३ मार्च १९८४ रोजी झाली. सन २०१९-२० या वर्षामध्ये कृषि पणन मंडळाने ३५ वे वर्ष पूर्ण केले आहे व कृषि पणन मंडळाचा ३५ वर्षाचा कालावधी हा विविध क्षेत्रात यश संपादित करुन देणारा तसेच राज्यात कृषी पणन व्यवस्थेत अद्ययावतपणा बरोबरच सूसुत्रता आणि समन्वयता आणण्याच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वपूर्ण ठरला आहे. अहवाल वर्षात कृषि पणन मंडळाने कृषी पणन व्यवस्थेत आधुनिकीकरण, सुधारणा आणण्याबरोबरच राज्यात कृषी पणन व्यवस्था मजबूत करण्यासाठी विविध प्रकल्प राबविणे, योजना राबविणे, नवीन कार्यक्रम आखणे तसेच शेतकरी आणि शेतक-यांच्या संस्थांच्या विकासासाठी नियोजनबध्द प्रयत्न केले आहेत. राज्यात कृषि मालाच्या निर्यातीसाठी निर्यात सुविधा केंद्रांची स्थापना करुन ही केंद्रे सक्षमरित्या चालविण्यासाठी प्रयत्न केले आहेत. याचप्रमाणे महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व नियमन) अधिनियम १९६३ मध्ये बदल करणे आणि बाजार समित्यांसाठी मॉडेल ॲक्ट मधील तरतूदी लागू करणेसाठी प्रयत्न केले आहेत.

उद्दीष्ट्ये व प्रमुख कार्यक्रम

महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व नियमन) अधिनियम १९६३ मधील कलम ३९ (ज) अन्वये कृषि पणन मंडळाची उद्दीष्टे खालीलप्रमाणे आहेत.

१.बाजार व बाजारक्षेत्रांच्या विकासासाठी बाजार समित्यांनी हाती घेतलेले कार्यक्रम राबवुन अशा बाजार समित्यांच्या कामामध्ये समन्वय राखणे.

२. कृषि उत्पन्न बाजारांच्या विकासासाठी राज्यस्तरीय नियोजनाचे काम हाती घेणे.

३. कृषि उत्पन्न पणन विकास निधीची व्यवस्था ठेवणे व त्याचे प्रशासन करणे.

४. बाजार समित्यांच्या कामकाजात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी बाजार समित्यांना सरसकटपणे सल्ला देणे किंवा एखाद्या विशिष्ट बाजार समितीला सल्ला देणे.

५. बाजार समितीने हाती घेतलेल्या बांधकाम कार्यक्रमासंबंधातील आराखडे व अंदाज तयार करण्याच्या तिच्या कामावर पर्यवेक्षण करणे आणि त्याबाबत तिला मार्गदर्शन करणे.

६. कृषि उत्पन्नाच्या पणनशी संबंधित असलेल्या गोष्टींबाबत प्रचार व प्रसिध्दी करण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्था करणे.

७. या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी मंडळ निश्चित करील अशा अटींवर व शर्तींवर बाजार समित्यांना अर्थसहाय्य किंवा कर्ज देणे.

८. कृषि विषयक पणनच्या संबंधातील विषयांबाबत चर्चासत्रे, कार्यसत्रे व प्रदर्शने आयोजित करणे किंवा त्यांची व्यवस्था ठेवणे.

९. कृषि उत्पन्नाच्या पणन संबंधात सर्वसाधारण हिताच्या असतील अशा इतर गोष्टी करणे.

१०. या अधिनियमान्वये त्याच्याकडे विशेषरीत्या सोपविण्यात आले असेल असे इतर कोणतेही कार्य पार पाडणे.

११. राज्य शासन त्यांच्याकडे सोपवील अशी तत्सम स्वरुपाची इतर कार्ये पार पाडणे.

अंमलबजावणीतील प्रमुख कार्यक्रम

१. विविध कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांना बाजार व्यवस्था विकसित करणेकरिता नव-नवीन सुधारणाबाबत सल्ला देणे व त्यासाठी कर्ज उपलब्ध करुन देणे.

२. फळे भाजीपाला आणि फुले यांचे आयुष्य वाढविण्यासाठी सहकारी संस्थांना प्रशितीकरण करणे Value Addition Centre, शितगृहांची उभारणी करण्यासाठी तंत्रज्ञान उपलब्धतेबरोबरच उभारणीस मार्गदर्शन करणे.

३. विविध फळे, फुले आणि भाजीपाल्याची रोपे / बियाणे / कंद यांची आयात करणे.

४. बाजार समित्यांची लिलाव प्रक्रीया व कार्यालयीन कामकाजाचे संगणकीकरण करणे.

५. कृषि पणन मंडळ, पणन संचालनालय व बाजार समित्यांच्या कामकाजासाठी संगणक प्रणाली विकसित करुन कार्यान्वीत करणे.

६. बाजार समित्यांचे पदाधिकारी / अधिकारी यांचेसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करणे.

७. राज्यामध्ये उच्च तंत्रज्ञानावर आधारित, कृषी आधारित प्रकल्प वाढविणे तसेच त्यामध्ये उत्पादीत मालाच्या विक्रीसाठी मदत व मार्गदर्शन करणे.

८. विविध प्रदर्शनात भाग घेणे तसेच प्रदर्शनांचे आयोजन करणे.

९. शेतमाल तारण योजना राबविणेसाठी बाजार समित्यांना सवलतीच्या दराने कर्ज देणे.

१०. शेतमाल निर्यातवृध्दी होण्यासाठी शेतकऱ्यांच्या मालाचे नमुने परदेशात पाठविणे, निर्यातीबाबतची माहिती शेतकरी आणि शेतकऱ्यांच्या संस्थांना देणे व त्यांच्या मालाची निर्यात करुन देणे.

११. प्रकल्प अहवाल तयार करणे.

१२. तळेगांव ताभाडे येथील शेतीवर आधुनिक शेतीचे प्रयोग राबविणे.

१३. व्ही. एच. टी प्रकल्पातील सोई सुविधांचा व्यावसायिक उपयोग शेतकरी, निर्यातदार यांना करुन देणे.

१४. राज्यातील कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांना केंद्र आणि राज्य सरकारच्या विविध योजनांचा फायदा तसेच अनुदान मिळवून देण्यासाठी मदत आणि मार्गदर्शन करणे.

१५. बाजार समित्यांना राज्यातील तसेच परराज्यातील अभ्यास दौऱ्यांसाठी मार्गदर्शन करणे.

१६. "कृषि पणन मित्र " मासिकाचे प्रकाशन आणि वितरण करणे.

१७. 'उत्पादक ते ग्राहक' योजना वेगवेगळ्या शहरांमध्ये राबविणेकरिता संस्थांना प्रोत्साहीत करणे.

१८. प्रसिध्दी माध्यमांशी योग्य समन्वय ठेवून कृषि पणन मंडळाच्या विविध योजनांना प्रसिध्दी देवून त्यांची माहिती बाजार समिती, शेतकरी, शेतकऱ्यांच्या संस्था यांच्यापर्यंत पोहोचवून त्याचे फायदे शेतकऱ्यांना करुन देणे.

१९. राष्टीय सुगी पश्चात तंत्रज्ञान संस्थेअंतर्गत माती परिक्षण, शेतकरी प्रशिक्षण तसेच सुगी पश्चात तंत्रज्ञानासंबंधात विविध चाचण्या घेणे.

२०. कृषि पणन मंडळातील अधिकाऱ्यांची / कर्मचाऱ्यांची कार्यक्षमता वाढविण्याचे दृष्टिने त्यांना प्रशिक्षित करणे.

२१. कृषि निर्यात क्षेत्र अंतर्गत निर्यात सुविधा केंद्रांची उभारणी करणे.

२२. हॉर्टिकल्चर ट्रेनिंग सेंटर मध्ये पूर्ण क्षमतेने प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे आयोजन करणे तसेच नव नविन पिकांबाबत प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करणे.

२३. उत्पादक ते ग्राहक कृषि माल विक्री योजना कार्यान्वीत करुन तिचा प्रचार आणि प्रसार करणे

२४. कृषि पणनाशी संबंधीत विषयावर माहिती पुस्तिका तयार करणे.

२५. राज्यातील बाजार समित्यांचा व्यवसाय विकास आराखडा तयार करणे.

२६. राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत कृषि विपणनाच्या सुविधा निर्माण करणे.

२७. नक्षलग्रस्त भागातील कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांमध्ये राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत सोयी सुविधांची उभारणी करणे.

२८. कृषि मालाचे ब्रँण्ड विकसित करणे.

२९. राष्ट्रीय कृषी बाजार (ENAM) प्रकल्पात राज्यातील बाजार समित्यांचा समावेश करणे.

३०. कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांसाठी कॉमन अकौंटिंग सिस्टिमचा वापर करणे.

३१. उत्पादक ते ग्राहक उपक्रमाअंतर्गत " शेतकरी आठवडे बाजार " योजनेची संपूर्ण राज्यात अंमलबजावणी करणे.

३२. शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना सल्ला सेवा, मदत, मार्गदर्शन करणे तसेच शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना शेतमाल विक्री व्यवस्थेसाठी मार्गदर्शन करणे, त्यांचे मजबूतीकरण करणे.

३३. आंतरराज्य व्यापार वृध्दीसाठी प्रयत्न करणे या अंतर्गत राज्यातील शेतीमाल शेतकरी उत्पादक कंपन्यांच्या माध्यमातून इतर राज्यात विक्री करणे तसेच इतर राज्यातील शेतीमाल विना मध्यस्त आपल्या राज्यात विक्रीसाठी आणणे.

३४. निर्यातदार आणि शेतकरी / गट / कंपन्या यांचे सांगड घालून निर्यातीला प्रोत्साहन देणे, मार्गदर्शन करणे.

३५. निर्यातीस चालना देण्यासाठी " हॉर्टिकल्चर एक्सपोर्ट ट्रेनिंग प्रोग्राम " आयोजित करुन निर्यातदार तयार करणे.

३६. निआम - जयपूर, मॅनेज – हैद्राबाद, आय.आय. एफ.टी. – नवी दिल्ली, डी.एम.आय.,वैकुंठ मेहता नॅशनल इन्स्टीट्यूट ऑफ को-ऑप मॅनेजमेंट, आय.सी.एम., पुणे यांच्या मदतीने विविध प्रशिक्षण, कार्यक्रमाचे आयोजन करणे. तसेच त्यांचे मार्फत आयोजित प्रशिक्षण कार्यक्रमांमध्ये कृषि उत्पन्न बाजार समित्या तसेच कृषि पणन मंडळाचे अधिकारी पाठविणे.

२. संचालक मंडळ

अ.क्र.	संचालकाचे नाव	पदनाम
१	**१) मा.ना.श्री.सुभाष सुरेशचंद्र देशमुख (दि. १६/०६/२०१९ पर्यंत)** मा. मंत्री, सहकार , पणन आणि वस्त्रोद्योग महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई –३२. तथा मा.अध्यक्ष महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ., पुणे **२) मा.ना.प्रा.राम शिंदे (दि. १६/०६/२०१९ ते दि.११/११/२०१९ पर्यंत)** मा. मंत्री, सहकार , पणन आणि वस्त्रोद्योग महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई –३२. तथा मा.अध्यक्ष महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ., पुणे **३) मा.ना.श्री.जयंत पाटील (दि. १२/१२/०१९ ते दि. ०५/०१/२०२० पर्यंत)** मा. मंत्री, सहकार , पणन आणि वस्त्रोद्योग महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई –३२. तथा मा.अध्यक्ष महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ., पुणे **४) मा. ना.श्री.बाळासाहेब पांडुरंग पाटील (दि. ०६/०१/२०२० पासून)** मा. मंत्री, सहकार व पणन, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई-32 तथा मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	अध्यक्ष
२	**१) मा.ना.श्री.सदाशिव रामचंद्र खोत (दि. ११/११/२०१९ पर्यंत)** **मा.राज्यमंत्री, कृषि,फलोत्पादन व पणन** महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई – ३२ तथा मा.उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ.,पुणे. **२) मा. श्री. शंभूराज शिवाजीराव देसाई (दि. ०६/०१/२०२० पासून)** मा. राज्यमंत्री, गृह (ग्रामीण), वित्त, नियोजन, राज्य उत्पादन शुल्क, कौशल्य विकास व उद्योजकता, पणन, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई-32 तथा मा.उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	उपाध्यक्ष
३	**मा.श्री.दिलिपराव मोहिते,** **सभापती,** महाराष्ट्र राज्य बाजार समिती सहकारी संघ मर्या., पुणे तथा **मा.सदस्य**, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	पदसिध्द सदस्य
४	**मा.श्री.सतिश सोनी (दि. २१/०१/२०२० पर्यंत)** **मा. श्री. अनिल कवडे (भा.प्र.से) (दि. २२/०१/२०२० पासून)** **सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था,** **महाराष्ट्र राज्य, पुणे.**	पदसिध्द सदस्य
५	**मा.चिफ जनरल मॅनेजर,** **नाबार्ड प्रतिनिधी, पुणे.**	पदसिध्द सदस्य
६	**मा.श्री.सुहास दिवसे, भा.प्र.से** **आयुक्त, (कृषि)** **कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.**	पदसिध्द सदस्य
७	**मा.श्री.गजेंद्र सिंग** **सहाय्यक उपकृषि पणन सल्लागार**, प्रादेशिक कार्यालय, मुंबई.	पदसिध्द सदस्य
८	**मा.श्री.मोहन उत्तमराव इंगळे (दि. १८/०३/२०२० पर्यंत)** **सभापती**, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, धामणगाव, जि.अमरावती तथा **मा.सदस्य**, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	सदस्य

अ.क्र.	संचालकाचे नाव	पदनाम
९	**मा.श्री.नारायण बाजीराव पाटील (दि. १८/०३/२०२० पर्यंत)** **सभापती**, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, दोंडाईचा, जि.धुळे **मा.सदस्य**, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	सदस्य
१०	**मा.भाऊसाहेब भगवान गायकवाड (दि. १८/०३/२०२० पर्यंत)** **सभापती,** कृषि उत्पन्न बाजार समिती, आटपाडी,जि.सांगली **मा.सदस्य,** महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	सदस्य
११	**मा.श्री.रूपचंद रामकृष्णजी कडू (दि. १८/०३/२०२० पर्यंत)** **सभापती,** कृषि उत्पन्न बाजार समिती, उमरेड, जि.नागपूर **मा.सदस्य,** महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	सदस्य
१२	**मा.डॉ.किशोर तोष्णीवाल (दि.३०/११/२०१९ पर्यंत)** **मा.डॉ.आनंद जोगदंड(दि. ०१/१२/२०१९ ते दि. २४/०२/२०२० पर्यंत)** **मा.श्री.सुनिल पवार (दि. २४/०२/२०२० ते दि. ३१/०३/२०२० पर्यंत)** **पणन संचालक,महाराष्ट्र राज्य,पुणे** **मा.सदस्य,** महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे.	पदसिध्द सदस्य
१३	**मा.श्री.सुनिल पवार** **कार्यकारी संचालक,** महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे तथा सदस्य सचिव	सदस्य सचिव

३. व्यवस्थापन

क्र.	अधिकाऱ्याचे नाव व पदनाम	कालावधी	विभाग
१.	श्री. सुनिल गो. पवार (प्रतिनियुक्ती)	--	कार्यकारी संचालक
२.	श्री. दिपक डी.शिंदे (प्रतिनियुक्ती)	--	सरव्यवस्थापक
३.	श्री. डी.डी.देशमुख, उपसरव्यवस्थापक- अभियांत्रिकी	--	अभियांत्रिकी
४.	श्री. एम.ई.कदम सहाय्यक सरव्यवस्थापक,	--	देशांतर्गत व्यापार विकास
५.	श्री. एम.एल.लोखंडे, सहाय्यक सरव्यवस्थापक	--	संगणक
६.	श्री. एम.पी.पवार, सहाय्यक सरव्यवस्थापक	--	प्रकल्प/बीडीपी
७.	श्री. ए.पी.पाटील, व्यवस्थापक	--	जनसंपर्क व प्रसिध्दी
८.	श्री. डी.एस पाटील, व्यवस्थापक	--	प्रशासन
९.	श्री. जयंत कोकणे, व्यवस्थापक,	--	वित्त व लेखा
१०.	श्री. एस.पी.बाजारे, व्यवस्थापक	--	रा.कृ.वि.यो.- अभियांत्रिकी, मालमत्ता
११.	श्री. बी.जी.कातोरे, व्यवस्थापक श्री.एस.एस.सोनवणे, व्यवस्थापक	दि. ०९/०१/२०२० पर्यंत दि. १०/०१/२०२० पासून	बाजार समिती
१२.	श्री. ए.ए.औताडे, व्यवस्थापक	--	शेतमाल तारण योजना(बा.स.)
१३.	श्री. के.एस. फटांगरे , व्यवस्थापक	--	संगणक (हार्डवेअर)
१४.	श्री.व्ही .व्ही.जगदाळे, व्यवस्थापक	--	संगणक (डेटाबेस)
१५.	श्री.एस.एस.जाधव, एचडीओ श्री.एस.व्ही वराडे, सहा.व्यवस्थापक	दि. २३/०९/२०१९ पर्यंत दि. २४/०९/२०१९ पासून	निर्यात
१६.	श्री. टी.एस.नांगरे, व्यवस्थापक श्री.एस.डी.मेहेरकर, व्यवस्थापक	दि. ३१/०५/२०१९ पर्यंत दि. ०१/०६/२०१९ पासून	शेती (तळेगाव)
१७.	श्री. व्ही.जे.राणे,विधी अधिकारी श्री.एन.के.वने, विधी सल्लागार	-	विधी

विभागीय उपसरव्यवस्थापक/ विभागीय सहायक सरव्यवस्थापक / विभागीय व्यवस्थापक

क्र.	विभाग प्रमुखाचे नाव व पदनाम	कालावधी	विभाग
१.	श्री. पी.बी.सुर्यवंशी,उपसरव्यवस्थापक	--	पुणे
२.	श्री. जे.एस.आहेर, उपसरव्यवस्थापक श्री.बी.सी.देशमुख, (उपसरव्यवस्थापक – अतिरिक्त पदभार) श्री. सी.एम.बारी, उपसरव्यवस्थापक	दि. २३/०८/२०१९ पर्यंत दि. २४/०८/२०१९ ते १०/०२/२०२० पर्यंत दि. ११/०२/२०२० पासून	नाशिक
३.	कु. शुभांगी सं. गोंड, उपसरव्यवस्थापक श्री.आर.आर.वीर, उपसरव्यवस्थापक	दि. १०/०६/२०१९ पर्यंत दि. ११/०६/२०१९ पासून	लातूर
४.	श्री. एल.बी.मुंदडा, उपसरव्यवस्थापक श्री.एम.डी.बरडे, (उपसरव्यवस्थापक – अतिरिक्त पदभार)	दि. ३०/०४/२०१९ पर्यंत दि. ०१/०५/२०१९ पासून	अमरावती
५.	डॉ. बी.एन.पाटील, उपसरव्यवस्थापक	--	रत्नागिरी
६.	श्री. एस.एस.घुले, उपसरव्यवस्थापक	--	कोल्हापूर
७.	श्री. जी.सी.वाघ (उपसरव्यवस्थापक-अतिरिक्त पदभार)	--	औरंगाबाद
८.	श्री. एम.एस.गवळे (उपसरव्यवस्थापक-अतिरिक्त पदभार)	--	नागपूर

४. वित्तीय स्थिती

उत्पन्नाची साधने

महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व विनियमन) अधिनियम १९६३ मधील कलम क्र. ३९(ल) नुसार महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळाच्या उत्पन्नाची साधने ही कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांकडून जमा होणारे वार्षिक अंशदान, कर्जावरील व्याज, गुंतवणूकीवरील व्याज, निर्यात सुविधा केंद्रे व इतर उत्पन्न ही आहेत.

सदरच्या प्राप्त होणाऱ्या निधीमधून कृषि पणन मंडळाच्या आस्थापना तसेच प्रशासकीय खर्च व इतर विकासात्मक कामांबाबतचा खर्च भागवून उर्वरीत रक्कम बाजार समित्यांना विकासात्मक कामांसाठी निधी म्हणून देण्याची तरतूद वरील कायदा कलम ३९ (ल) (३) मध्ये नमुद केली आहे. त्यानुसार दिनांक ३१/०३/२०२० अखेर कृषि पणन मंडळास प्राप्त झालेले उत्पन्न व त्याचा विनियोग याबाबतची माहिती खालीलप्रमाणे;

ताळेबंद – २०१९-२०२०

(रु. कोटीत)

अ.क्र	देयता	रक्कम रु.	संपत्ती	रक्कम रु.
१	मार्केटिंग फंड़	४३०.०६	स्थावर मालमत्ता	२१४.१०
२	बँक ओव्हरड्राफ्ट	०.००	गुंतवणुक	२९६.८८
३	चालु देयता	२९.९४	बँकेतील शिल्लक	६३.८९
४	अनुदान (अपेडा व इतर)	१५४.६६	अखेरच्या मालाचा साठा	०.००
५	मार्केटिंग एक्सटेन्शन फंड़	७.३२	बाजार समिती कर्ज येणे	८१.००
६	कांदा निर्यात डेव्हलपमेंट एक्सटेंशन फंड	४८.४७	चालु देयता	८७.४७
७	आर.के.व्ही.वाय अनुदान	२३.७५	आयकर	०.९७
८	तरतुद	५०.११		
	एकुण	**७४४.३१**	**एकुण**	**७४४.३१**

उत्पन्न व खर्च – २०१९-२०२०

(रु. कोटीत)

अ.क्र.	खर्च	रक्कम रु.	उत्पन्न	रक्कम रु.
१	आस्थापना खर्च	१३.२४	बाजार समिती कर्जावरील व्याज	९.८७
२	प्रशासकीय खर्च	६.३६	गुंतवणुकीवरील व्याज	१७.१५
३	निर्यातवृध्दी	०.०४	प्रकल्प सल्ला विभाग	०.००
४	विकास व प्रकल्प	०.०८	निर्यात सुविधा केंद्रे उत्पन्न	११.०६
५	घसारा	५.९०	कृषि पणन मित्र वर्गणी	०.२९
६	तरतुद	१४.०२	इतर उत्पन्न	१.२६
	एकुण	**३९.६४**	**एकुण**	**३९.६४**

मंडळाचे अतिरिक्त निधी शासकीय व शेड्युल्ड बँकेमध्ये केलेल्या गुंतवणुकीमुळे गुंतवणुकीवरील व्याजाचे उत्पन्न सरासरी ६.७५ टक्के दराने मिळाले असून अहवाल वर्षातील भांडवली बाजारातील व्याजदर ५.५० टक्के ते ७.७५ टक्के विचारात घेता मिळालेले उत्पन्न निश्चित चांगले आहे.

लेखे तपासणी

पणन मंडळाचे वैधानिक लेखा परिक्षण मार्च २०१८-२०१९ अखेर व अंतर्गत लेखापरिक्षण व कर लेखा परिक्षण मार्च २०१९ अखेर पूर्ण करण्यात आले आहे.

सन २०२०-२०२१ अर्थसंकल्प - उत्पन्न

(रु.कोटीत)

अ.क्र.	तपशील	रक्कम रु.	टक्केवारी
१	अंशदान	५०.००	४०.२७
२	कर्ज वसुली	३०.००	२४.१६
३	कर्जावरील व्याज (बा.स. व इतर)	५.००	४.०३
४	गुंतवणुकीवरील व्याज	२२.००	१७.७२
५	मुदत ठेवीवरील कर्ज घर बांधणी अग्रिम व इतर अग्रिम	९.००	७.२५
६	निर्यात सुविधा केंद्र उत्पन्न	६.०५	४.८७
७	अनुदान (आर.के.व्ही.वाय., अपेडा व इतर)	०.००	०.००
८	इतर उत्पन्न	२.११	१.७०
	एकुण	**१२४.१६**	**१००.००**

सन २०२०-२०२१ अर्थसंकल्प – विनियोग

(रु. कोटीत)

अ.क्र.	तपशील	रुपये	टक्केवारी
१	बाजार समिती कर्ज वाटप व अनदान वाटप	५५.२०	३८.९४
२	आस्थापना, प्रशासकीय व इतर खर्च	३२.२०	२२.७२
३	मुदत ठेवींवरील कर्ज, घर बांधणी अग्रिम व इतर अग्रिम	६.०३	४.२५
४	भांडवली खर्च (मुख्यालय, निर्यात सुविधा केंद्रे व इतर)	४३.२२	३०.४९
५	निर्यात प्रमोशन व विकास व प्रकल्प	५.१०	३.६०
	एकुण	**१४१.७५**	**१००.००**

सन २०२०-२०२१ अर्थसंकल्प – उत्पन्न

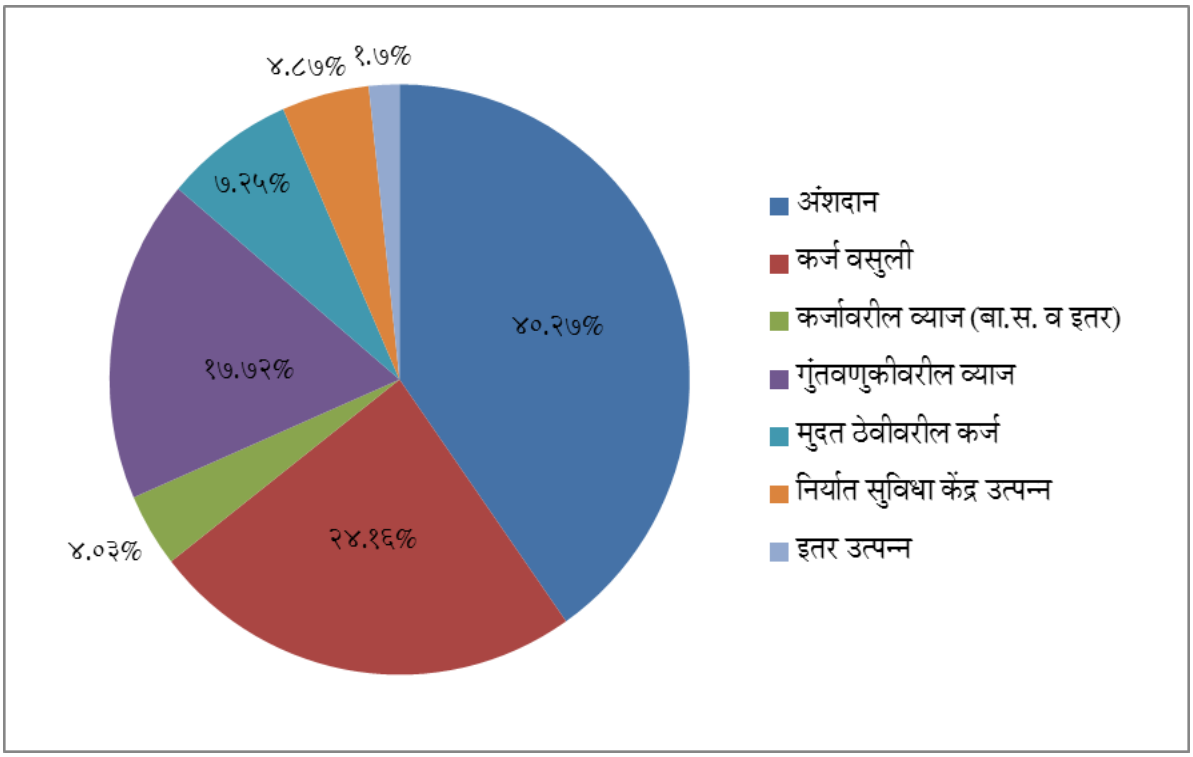

सन २०२०-२०२१ अर्थसंकल्प – विनियोग

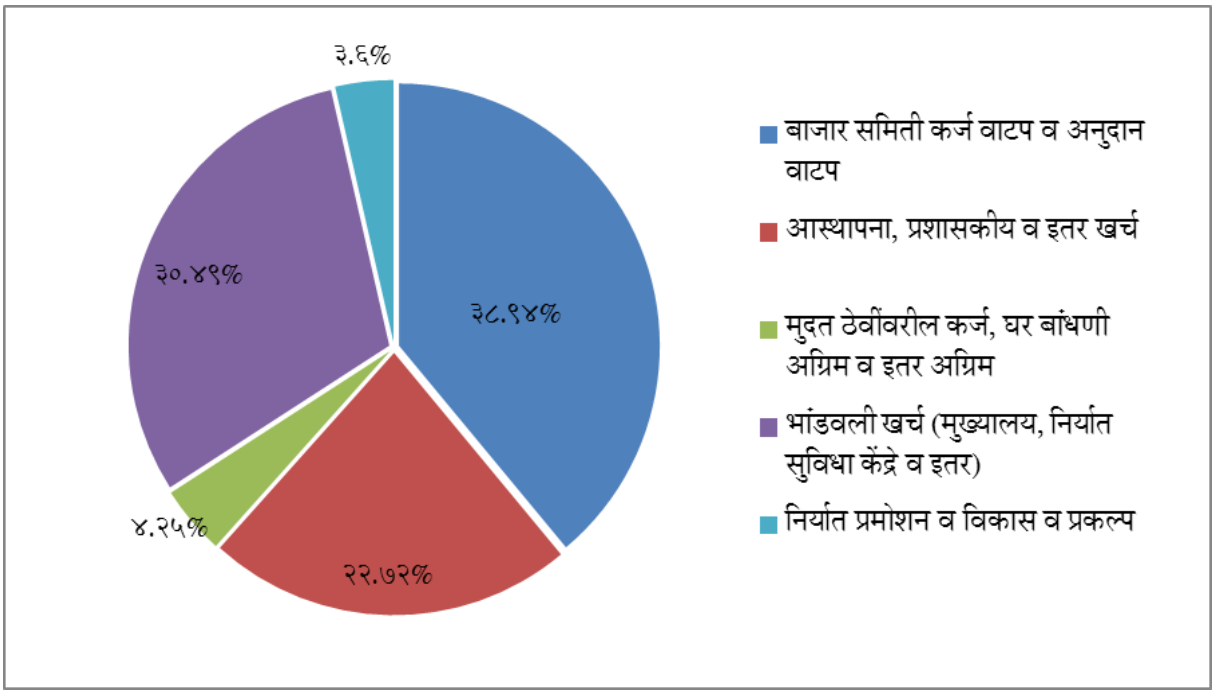

५. इतर विभाग

अ) बाजार समिती विभाग

दि.१ एप्रिल २०१९ ते दि.३१ मार्च २०२० या अहवाल वर्षात राज्यात एकुण ३०५ बाजार समित्यां व ६२४ उपबाजार कार्यरत आहेत. बाजार समित्यां राज्यातील सर्व जिल्ह्यामध्ये कार्यरत आहेत. राज्यातील कार्यरत असणाऱ्या बाजार समित्यांची विभागनिहाय संख्या खालीलप्रमाणे आहे;

अ. क्र.	विभाग	मुख्य बाजार	उपबाजार
१)	रत्नागिरी	२०	५०
२)	नाशिक	५३	१२५
३)	पुणे	२२	७४
४)	औरंगाबाद	३६	७२
५)	लातूर	४८	७६
६)	अमरावती	५५	९१
७)	नागपूर	५०	७६
८)	कोल्हापूर	२१	६०
	एकूण	**३०५**	**६२४**

१) अंशदान :

महाराष्ट्र कृषी उत्पन्न पणन (विकास व विनियमन) अधिनियम, १९६३ चे कलम ३७ (२) अन्वये अहवाल वर्षात महाराष्ट्रातील एकूण २९७ कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांच्या सन २०१८-२०१९ या आर्थिक वर्षाच्या एकूण उत्पन्नावर अंशदान आकारणी करण्यात आली.

आकडेवारी (रु.लाखात)

दि.३१/०३/२०१९ अखेर थकीत रु.	सन २०१८-१९ ची अंशदान मागणी रु.	एकूण वसूलपात्र रक्कम रु.	वसूल रक्कम रु.	येणेबाकी रक्कम रु.
१५३४.९१	३६२३.२८	**५१५८.१९**	३४६१.५२	**१६९६.६७**

२) कर्ज :

विकासात्मक कर्ज :

कृषि पणन मंडळामार्फत बाजार समित्यांना त्यांचे मुख्य व दुय्यम बाजार आवारातील विविध विकास कामे करण्यासाठी अंतरिम व दिर्घ मुदतीची कर्जे (अर्थसहाय्य) म्हणून मंजूर केली जातात. यामध्ये प्रामुख्याने अंतर्गत रस्ते, रस्त्यांचे डांबरीकरण, पिण्याच्या पाण्याची सोय, लिलाव ओटे, लिलाव ओट्यावर आवश्यकतेप्रमाणे शेड उभारणे, लिलावगृह, कंपाऊंड वॉल, गेट व वॉचमन केबिन, स्वच्छतागृह, विद्युतीकरण, आडत व्यापारी गाळे, शेतकरी बाजार, कांदा चाळ बांधकाम तसेच कमर्शियल शॉपिंग कॉम्प्लेक्स (व्यापारी गाळे) इ. बांधकामांचा समावेश होतो.

अहवाल वर्षात कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांना विविध विकासात्मक कामे व राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत गोदाम व धान्य चाळणी यंत्र उभारणीसाठी तसेच ई-नाम योजनेअंतर्गत धान्य चाळणी यंत्र उभारण्यासाठी एकुण रक्कम रु.१३,००,२१,४६९/- इतके कर्ज वितरित करण्यात आलेले आहे.

मुदती कर्ज -

अ.क्र.	बाजार समिती संख्या	व्याजदर	अदा रक्कम रु.	कर्जाचे कारण
१	५	६ %	४००९३५९६	विविध विकासात्मक कामे करण्यासाठी.
२	३०	३ %	५३०४३३७२	राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत गोदाम बांधकामासाठी.
३	२४	३ %	२७४६०११५	राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत धान्य चाळणी यंत्र उभारण्यासाठी. (शेड + यंत्र)
४	०९	३ %	९४२४३८६	ई-नाम योजनेअंतर्गत धान्य चाळणी यंत्र उभारण्यासाठी. (शेड + यंत्र)
	एकुण कर्ज अदा रक्कम		**१३००२१४६९**	

कर्ज व्याजदर -

१) दि.९/३/२०१६ चे परिपत्रकान्वये राज्यातील सर्व बाजार समित्यांसाठी विविध विकसन कामांसाठी देण्यात येणाऱ्या दिर्घ व अल्प मुदती कर्जावर ६ टक्के व्याजदर लागू करण्यात आलेला आहे.

२) राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत समावेश असलेल्या बाजार समित्यांना गोदाम व धान्य चाळणी यंत्र उभारणी तसेच ई-नाम योजनेअंतर्गत समावेश असलेल्या बाजार समित्यांना धान्य चाळणी यंत्र उभारणी करण्यासाठी देण्यात येणाऱ्या मुदती कर्जावर ३% व्याजदर लागू करण्यात आलेला आहे.

३) अर्थसंकल्प मंजुरी -

अहवाल वर्षात महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व विनियमन) अधिनियम १९६३ मधील कलम ३८ आणि त्याखालील नियमातील संबंधित नियमान्वये कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांचे पुढील वर्षाचे मूळ अर्थसंकल्पांना मंजुरी देण्यात येते. तथापि राज्यात कोविड - १९ चा प्रादुर्भाव असल्याने कार्यालय बंद होते. त्यामुळे बाजार समित्यांचे सन २०२०-२१ चे मूळ अर्थसंकल्प माहे मार्च २०२० पुर्वी मंजूर करता आलेले नाहीत. त्याचप्रमाणे १३९ बाजार समित्यांचे सन २०१९-२० चे पुरवणी अर्थसंकल्प मंजुर करण्यात आले. तसेच सन २०१८-१९ चे ९० बाजार समित्यांचे पुनर्विनियोजन पत्रके मंजूर करण्यात आली.

४) थेट पणन अंतर्गत राज्यातील बाजार समित्यांच्या कार्यक्षेत्रातील खरेदीवरील बाजार फी बाबत -

महाराष्ट्र शासनाकडील दि.५ जानेवारी २००४ चे आदेशानुसार महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न पणन (विकास व विनियमन) अधिनियम १९६३ मधील कलम ५९ अन्वये प्राप्त झालेल्या अधिकाराचा वापर करुन आय.टी.सी.लि., कारगील इंडिया प्रा.लि.,मेगासेव प्रा.लि.,रिलायन्स फ्रेश लि.,राधाकृष्ण फुडलँड प्रा.लि.,आदित्य बिर्ला क्वाडरँगल ट्रेडिंग सर्व्हिसेस, महा. कंझ्युमर फेडरेशन, महिंद्रा शुभ लाभ या कंपन्यांना उक्त अधिनियमातील कलम ७ मधून सुट देऊन महाराष्ट्र राज्यातील कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांच्या आवाराबाहेर शेतमालाची थेट खरेदी करण्यासाठी काही अटींस अधीन शासनाने मान्यता दिलेली आहे. त्यानुसार वरील कंपन्यांकडून शेतमालाची मोठ्या प्रमाणात खरेदी चालू आहे. थेट पणन अंतर्गत राज्यात एकुण ११२५ कंपन्यांना पणन संचालनालयामार्फत परवाना देण्यात आलेला आहे. थेट पणन परवाना प्राप्त धारकांना कृषि पणन मंडळाकडे बाजार फी भरावी लागते.

त्यानुसार अनुज्ञप्ती धारक कंपन्यानी दि.१/४/२०१९ ते दि.३१/१०/२०१९ या कालावधीत कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांचे कार्यक्षेत्रात खरेदी केलेल्या शेतीमालावरील कृषि पणन मंडळाकडे जमा बाजार फी रक्कम रु.८०,४०,२०४/- संबंधित बाजार समित्यांचे बँक खात्यावर NEFT व RTGS द्वारे वर्ग करण्यात आली आहे.

ब) निर्यात विभाग

राज्यातील कृषि मालाची निर्यात वाढावी व त्यासाठी निर्यातक्षम उत्पादनात वाढ होणेकरिता विविध कार्यशाळेच्या माध्यमातून शेतक-यांना मार्गदर्शन करण्यात आले आहे त्यासाठी कृषि मालाची प्रतवारी, पॅकींग, हाताळणी, साठवणूक इ.साठी आवश्यक सोयी-सुविधा उपलब्ध करणे, प्रशितकरण आणि शितगृहांची उभारणी करणे, शेतकरी, बाजार समित्या आणि फळे भाजीपाला उत्पादक सहकारी संस्था यांना केंद्र आणि राज्य शासनाच्या विविध योजनांमधून जास्तीत जास्त अनुदान/आर्थिक सहाय्य उपलब्ध करून निर्यातीला चालना देण्याच्या दृष्टीने कृषि पणन मंडळ प्रयत्नशील आहे.

निर्यात वृध्दीकरिता पायाभूत सुविधांची उभारणी

राज्यामध्ये उत्पादीत होणा-या विविध कृषि उत्पादनांच्या निर्यातवृध्दीच्या दृष्टीने केंद्र व राज्य शासनामार्फत राज्यामध्ये हापूस आंबा, केशर आंबा, कांदा, संत्रा, केळी, डाळिंब व फुले या उत्पादनांकरिता कृषि निर्यात क्षेत्रांची स्थापना करण्यात आलेली आहे. हापूस आंबा, केशर आंबा, कांदा, संत्रा, केळी, डाळिंब या कृषि निर्यात क्षेत्रांच्या अंमलबजावणीसाठी कृषि पणन मंडळाची नोडल एजन्सी म्हणून नियुक्ती करण्यात आलेली होती. नोडल एजन्सी या नात्याने कृषि पणन मंडळामार्फत विविध कृषि उत्पादनांच्या निर्यातीसाठी राज्यात खालीलप्रमाणे पायाभूत सुविधांची उभारणी करण्यात आलेली आहे.

निर्यात सुविधा केंद्राचा प्रकार व संख्या तपशील

अ.क्र.	सुविधा	संख्या
१.	निर्यात सुविधा केंद्र	२१
२.	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र	२०
३.	फुले निर्यात सुविधा केंद्र	३
	एकुण	**४४**

सदर सुविधा केंद्राच्या माध्यमातुत राज्यातील कृषिमाल निर्यातवृद्धी, रोजगार निर्मीती होत असुन, नवनवीन देश खुले होण्याकरिता कामकाज केल्या जात आहे. शेतकऱ्यांना त्यांच्या मालाकरिता पर्यायी बाजारपेठ उपलब्ध होत असुन शेतकऱ्यांना त्यांच्या मालाला चांगला दर उपलब्ध होत आहे.

विभागनिहाय निर्यात सुविधा केंद्र व सन २०१९-२० मधील सुविधांवरील प्रक्रियेचा तपशील खालिलप्रमाणे आहे.

विभागाचे नाव	क्र	सुविधा केंद्राचे नांव	ठिकाण	प्रकल्पातील समाविष्ट घटक		प्रक्रिया मे.टन
				घटक	क्षमता	
पुणे	१	शेतमाल निर्यात सुविधा केंद्र, इंदापूर, ता. इंदापूर, जि. पुणे	शिवलीलानगर, इंदापूर – अकलुज रोड, ता.इंदापूर, जि.पुणे	हाताळणी यंत्रणा	१० मे. टन / तास	०
				कांदा साठवणूक सुविधा	५०० मे. टन	
				निर्यातदार गाळे - ३६० स्के.मी.		
				प्रशासकीय इमारत - २३३ स्के.मी.		
	२	फळे व भाजीपाला	शिवलीलानगर,	कोल्ड स्टोरेज	३ x ४० मे. टन	१०८०

विभागाचे नाव	क्र	सुविधा केंद्राचे नांव	ठिकाण	प्रकल्पातील समाविष्ट घटक		प्रक्रिया मे.टन
				घटक	क्षमता	
		सुविधा केंद्र,इंदापूर, ता. इंदापूर, जि. पुणे	इंदापुर – अकलुज रोड, इंदापुर, जि.पुणे	प्रिकुलिंग	५ मे. टन/बॅच	डाळींब व केळी
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
				डी.जी. सेट	१०० KVA	
		आईस मेकींग युनीट		आईस स्टोरेज	४० मे. टन	
				आईस टँक	५ मे. टन /दिवस	
	३	केळी निर्यात सुविधा केंद्र इंदापूर, जि.पुणे	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, इंदापूर, मुख्य बाजार, इंदापूर-अकलुज रोड, शिवलिला मार्केट, ता. इंदापूर, जि. पुणे.	प्रिकुलिंग	५ मे. टन / बॅच	---
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे.टन	
				रायपनिंग चेंबर	४ x २५ मे. टन	
				दोन पॅकहाऊस (वालचंदनगर व अकलुज)	४८८५ स्क्वे. फुट प्रत्येकी	
				डि.जी. सेट	१७५ KVA	
	४	द्राक्षे व डांळिब निर्यात सुविधा केंद्र,बारामती, जि.पुणे	जळोची, ता. बारामती, जि.पुणे,	प्रिकुलिंग	५ मे. टन / बॅच	५७०.८ आंबा, डाळिंब
				कोल्ड स्टोरेज	२ x २५ मे. टन	
				पॅक हाऊस	४०३५ स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	१.५ मे. टन / तास	
				डी.जी. सेट	१२५ KVA	
	५	फुले निर्यात सुविधा केंद्र, तळेगांव (दा), ता.मावळ, जि.पुणे	महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक विकास महामंडळ, (फ्लोरीकल्चर पार्क) जोग सेंटर - एमआयडीसी, तळेगाव, जि.पुणे	प्रिकुलिंग	२ x ५ मे.टन / बॅच	१९३.६५ गुलाब फुले
				कोल्ड स्टोरेज	४ x २५ मे.टन	
				पॅकहाऊस	६००४ चौ.फुट	
				डि.जी. सेट	२०० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	२०० KVA	
	६	निर्यात सुविधा केंद्र, तळेगाव, ता. मावळ, जि. पुणे.	हॉर्टीकल्चर ट्रेनिंग सेंटर, तळेगाव दाभाडे, ता. मावळ, जि.पुणे.	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	३४२ कांदा, डाळिंब, द्राक्ष,भाजीपाला
				कोल्ड स्टोरेज	५० मे. टन	
				पॅक हाउस	८०० स्क्वे. फुट	
कोल्हापूर	७	डाळिंब व द्राक्ष निर्यात सुविधा केंद्र, आटपाडी, जि. सांगली	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, आटपाडी, ता. आटपाडी, जि. सांगली.	प्रिकुलिंग	५ मे. टन / बॅच	४७७ डाळींब, द्राक्ष
				कोल्ड स्टोरेज	२ x २५ मे.टन	
				पॅकहाऊस	२००० स्क्वे. फुट	
				डि.जी. सेट	२०० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	२०० KVA	
	८	फुले निर्यात सुविधा केंद्र- सातारा,	अजिंक्यतारा शेतकरी सहकारी फळे, फुले व	प्रिकुलिंग	२ x ५ मे.टन / बॅच	--
				कोल्ड स्टोरेज	४ x २५ मे.टन	

विभागाचे नाव	क्र	सुविधा केंद्राचे नांव	ठिकाण	प्रकल्पातील समाविष्ट घटक		प्रक्रिया मे.टन
				घटक	क्षमता	
		जि. सातारा	भाजीपाला खरेदी विक्री संस्था मर्या. सातारा, ता. सातारा, जि.सातारा	डि.जी. सेट	२०० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	३१५ KVA	
रत्नागिरी	९	हापुस आंबा निर्यात सुविधा केंद्र, नाचणे, जि. रत्नागिरी	शांतीनगर, नाचणे रोड, ता. जि. रत्नागिरी	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	१८४.२२ आंबा
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे.टन	
				रायपनिंग चेंबर	५ मे.टन	
				पॅकहाऊस	६००० स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	१.५ मे.टन / तास	
				प्लॅस्टिक क्रेट्स	८०० नग	
				डी.जी. सेट	१०० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
	१०	हापुस आंबा निर्यात सुविधा केंद्र, जामसंडे ता. देवगड, जि. सिंधुदुर्ग	जामसंडे, ता. देवगड, जि. सिंधुदुर्ग	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	--
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे.टन	
				रायपनिंग चेंबर	५ मे.टन	
				पॅकहाऊस	६००० स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	१.५ मे.टन / तास	
				प्लॅस्टिक क्रेट्स	९०० नग	
				डी.जी. सेट	१०० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
	११	विकीरण सुविधा केंद्र, वाशी, नवी मुंबई.	सेक्टर १९, दाना बंदर गेट नं. २ समोर, वाशी, नवी मुंबई.	रॅडिएशन सोर्स	कोबाल्ट ६०	२२१७.९४ आंबा, मसाले पदार्थ ड्रायफ्रुट, पशुखाद्य,
				सोर्स तिव्रता	५०० कि.क्युरी	
				रॅडिएशन युनिट (आंबा)	५ मे. टन / तास	
				कोल्ड स्टोरेज	७६ मे.टन	
				डि.जी.सेट	५०० KVA	
				ट्रान्सरफॉर्मर	५०० KVA	
	१२	भाजीपाला प्रक्रिया केंद्र, वाशी, नवी मुंबई.	सेक्टर १९, दाना बंदर गेट नं- २ समोर, वाशी, नवी मुंबई.	प्रिकुलिंग	५ मे.टन / तास	२४६५.११ फळे व भाजीपाला, आंबा
				कोल्ड स्टोरेज	९८ मे.टन	
	१३	व्हेपर हीट ट्रीटमेंट, वाशी, नवी मुंबई (व्ही.एच.टी.)	निर्यात भवन, मुंबई कृषी उत्पन्न बाजार समिती,भाजीपाला बाजार आवार, सेक्टर नं.२१,वाशी, मुंबई.	व्हि.एच.टी. मशिन	१.५ मे.टन / बॅच	३६७८.४२ आंबा, सिताफळ, संत्रा, चिकू,फळे व भाजीपाला
				कोल्ड स्टोरेज	२ x ५० मे. टन	
				पॅक हाऊस	४००० स्के.फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	१ मे.टन / तास	
				प्लॅस्टिक क्रेट्स	४३२ नग	
				ॲल्युमिनीअम पॅलेट	१२ नग	

विभागाचे नाव	क्र	सुविधा केंद्राचे नांव	ठिकाण	प्रकल्पातील समाविष्ट घटक		प्रक्रिया मे.टन
				घटक	क्षमता	
				डी.जी. सेट	१२५ KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	५०० KVA	
नाशिक	१४	कांदा, द्राक्ष व डाळिब निर्यात सुविधा केंद्र, कळवण, ता. कळवण, जि. नाशिक	मु.पो.भेंडी, ता. कळवण, जि. नाशिक	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	२६२९ कांदा, टोमॅटो
				कोल्ड स्टोरेज	५० मे. टन	
				पॅक हाऊस	४३५० स्के.मी. X २	
				हाताळणी यंत्रणा	२ मे.टन / तास	
				कांदा साठवणूक	८ x ५० मे.टन	
				वे-ब्रिज	६० मे.टन	
				स्टाफ कॉर्टर	२ x १ BHK	
				प्लॅस्टिक क्रेट्स	१००० नग	
				डी.जी. सेट	१६० KVA	
	१५	कांदा निर्यात सुविधा केंद्र चांदवड, ता. चांदवड, जि. नाशिक	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, चांदवड मौजे. चांदवड, ता. चांदवड, जि. नाशिक	प्रिकुलिंग	५ मे.टन / बॅच	०
				कोल्ड स्टोरेज	५० मे.टन	
				पॅकहाऊस	४७६५ क्स्वे. फुट	
				डि.जी. सेट	१६० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
				कांदा चाळ	३५० मे.टन	
				प्लॅस्टिक क्रेट्स	५०० नग	
	१६	फुले निर्यात सुविधा केंद्र, मोहाडी, ता.दिंडोरी, जि.नाशिक	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, दिंडोरी, उपबाजार आवार, मोहाडी, गट नं.१२८६ ता. दिंडोरी, जि.नाशिक	प्रिकुलिंग	५ मे.टन / बॅच x २	४१७२.५ द्राक्षे
				कोल्ड स्टोरेज	२०० मे.टन	
				पॅकहाऊस	६००४ चौ.फुट	
				डि.जी. सेट	२०० KVA	
				ट्रान्स फॉर्मर	२०० KVA	
	१७	केळी निर्यात सुविधा केंद्र, सावदा, ता.रावेर, जि.जळगाव	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, रावेर, ता.रावेर, जि.जळगाव	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	५१४ केळी
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे. टन.	
				रायपनिंग चेंबर	२५ मे.टन / बॅच	
				पॅकहाऊस	५७०० स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	२ मे.टन / तास	
				प्लॅस्टिक पॅलेट्स	१५० नग	
				वे-ब्रिज	६० मे.टन	
				स्टाफ कॉर्टर	२ x १ BHK	
				डी.जी. सेट	१४० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
	१८	फळे व भाजीपाला निर्यात	मौजे- खडकेवाके, ता.राहाता,	प्रिकुलिंग	५ मे.टन / बॅच	----
				कोल्ड स्टोरेज	१५० मे.टन	

विभागाचे नाव	क्र	सुविधा केंद्राचे नांव	ठिकाण	प्रकल्पातील समाविष्ट घटक		प्रक्रिया मे.टन
				घटक	क्षमता	
		सुविधा केंद्र, खडकेवाके, ता.राहता, जि.अहमदनगर	जि. अहमदनगर	पॅकहाऊस	६९६४ स्क्वे.फुट	
				हँडलिंग लाईन	२ मे.टन / तास	
				डि.जी. सेट	२०० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	३१५ KVA	
औरंगाबाद	१९	केशर आंबा निर्यात सुविधा केंद्र, जालना, ता. जालना, जि.जालना	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, जालना, मार्केट यार्ड, जालना, जि.जालना	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	----
				कोल्ड स्टोरेज	५० मे.टन	
				रायपनिंग चेंबर	५ मे.टन / बॅच	
				पॅकहाऊस	६००० स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	१.५ मे.टन / तास	
				प्लॅस्टिक पॅलेट्स	१५० नग	
				प्लॅस्टिक क्रेट्स	३७२ नग	
				डी.जी. सेट	१४० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
	२०	केळी निर्यात सुविधा केंद्र , वसमत, ता. वसमत, जि. हिंगोली	गट नं. १६७, तालुका बीज गुणन केंद्र, ता.वसमत, जि. हिंगोली.	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	३९३ हळद, कांदा, लसून
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे. टन.	
				रायपनिंग चेंबर	२५ मे.टन/बॅच	
				पॅकहाऊस	५७०० स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	२ मे.टन / तास	
				प्लॅस्टिक पॅलेट्स	१५० नग	
				वे-ब्रिज	६० मे.टन	
लातूर	२१	केशर आंबा निर्यात सुविधा केंद्र, बीड, ता.जि. बीड	कृषि उत्पन्न बाजार समिती, बीड, ग्रामपंचायत बहीरवाडी, ता. जि. बीड.	प्रिकुलिंग	५ मे. टन / बॅच	०
				कोल्ड स्टोरेज	५० मे.टन	
				रायपनिंग चेंबर	१० मे.टन	
				पॅक हाऊस	३८७५ स्क्वे. फुट	
				डि.जी. सेट	१६० KVA	
				ट्रान्सफॉर्मर	१६० KVA	
	२२	आंबा व डाळिंब निर्यात सुविधा केंद्र, लातूर, ता.जि.लातूर	एमआयडीसी, लातूर प्लॉट क्रमांक डी -१ / १ न्यू एमआयडीसी, वेअरहाऊस गोडाऊन, बार्शी रोड जवळ ता.जि.लातूर	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	६७० कोथींबीर, आंबा, लिंबु
				कोल्ड स्टोरेज	१०० मे.टन	
				पॅकहाऊस	५७०० स्क्वे. फुट	
				रायपनिंग चेंबर	२५ मे.टन / बॅच	
				हाताळणी यंत्रणा	२ मे.टन / तास	
				वे-ब्रिज	६० मे.टन	
				प्लॅस्टिक क्रेट	१००० नग	
				स्टाफ कॉर्टर	२ x १ BHK	
				डी.जी. सेट	२५० KVA	

विभागाचे नाव	क्र	सुविधा केंद्राचे नांव	ठिकाण	प्रकल्पातील समाविष्ट घटक		प्रक्रिया मे.टन
				घटक	क्षमता	
अमरावती	२३	संत्रा निर्यात सुविधा केंद्र, वरुड, ता. वरुड, जि. अमरावती	डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि शेती माल प्रक्रिया, पणन सहकारी संस्था मर्या., वरुड, ता. वरुड, जि. अमरावती	प्रिकुलिंग	५ मे.टन / बॅच	०
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे.टन	
				ग्रेडिंग लाईन	२ मे.टन/ तास	
				डि.जी. सेट	१६० KVA,	
					३० KVA	
				ट्रान्स फॉर्मर	१६० KVA	
				वे-ब्रिज	६० मे.टन	
				स्टाफ कॉर्टर	२ x १ BHK	
नागपूर	२४	संत्रा निर्यात सुविधा केंद्र, कांरजा (घा). ता. कारंजा घाडगे जि. वर्धा	कारंजा घाडगे, ता. कारंजा घाडगे, जि.वर्धा	प्रिकुलिंग	५ मे. टन. / बॅच	२६० संत्रा
				कोल्ड स्टोरेज	२५ मे. टन	
				पॅकहाऊस	३३०० स्क्वे. फुट	
				हाताळणी यंत्रणा	२ मे.टन / तास	
				वॅक्सिंग युनिट		
				प्लॅस्टिक क्रेट	७००० नग	
				वे-ब्रिज	६० मे.टन	

फळे व भाजीपाल्याकरिता आधुनिक सुविधा केंद्र (२०)

विभागाचे नाव	सुविधा केंद्राचे नाव	प्रकल्पातील समाविष्ठ घटक	प्रक्रीया तपशील मे.टन
पुणे विभाग	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, शेलपिंपळगाव, ता.खेड,जि.पुणे	• कोल्ड स्टोरेज - २५ मे.टन • प्रिकुलिंग - ५ मे.टन • पॅक हाऊस एरिया - १०७.३० चौ.मी. (११५५ स्क्वे.फुट) • डी.जी.सेट- ६२.५ KVA • ट्रान्सफॉर्मर - १०० KVA • अँन्टीरुम - ४२ चौ.मी. • प्लँटरूम - ३९ चौ.मी. • ऑफिस - ३२ चौ.मी. • स्टोअर रूम - १७.३० चौ.मी. • गाळे - ३ - ५४ चौ.मी. • अंतर्गत रस्ते व संरक्षण भिंत, बाह्य विद्युतीकरण, प्लॅस्टिक	२१०.९१ बटाटा
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, बार्शी, ता. बार्शी, जि. सोलापूर		०
कोल्हापूर	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, मसूर, ता.कराड, जि.सातारा		१३५ बेबीकॉर्न
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, म्हसवड, ता. माण, जि.सातारा		८० डाळिंब
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, तळसंदे, ता. हातकणंगले, जि.कोल्हापूर		----
रत्नागिरी	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, पालघर, ता. पालघर, जि. पालघर		----
नाशिक	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, ठाणगाव, ता.सिन्नर, जि.नाशिक		----

	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, लोणी, ता.राहाता, जि.अ.नगर	क्रेट्स	----
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, शिरपूर, ता. शिरपूर जि.धुळे		----
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, पाडळसा, ता. यावल, जि.जळगाव		----
औरंगाबाद	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, करमाड,ता. जि.औरंगाबाद		४० डाळींब
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, तिर्थपुरी, ता. घनसावंगी, जि.जालना		----
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, कळमनुरी, ता. कळमनुरी, जि.हिंगोली		७८३ टोमॅटो, हळद
अमरावती	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, चांदूररेल्वे, ता. चादुंररेल्वे, जि.अमरावती		---
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, देऊळगांवराजा, ता. देऊळगांवराजा, जि.बुलढाणा		----
लातूर	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, अर्धापूर, ता. अर्धापूर, जि.नांदेड		१४६० केळी
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, माजलगाव, ता. माजलगाव, जि.बीड		----
नागपूर	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, भिवापूर, ता. भिवापूर, जि.नागपूर		९ हिरवी मिरची
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, मोहाडी, ता.मोहाडी, जि.भंडारा		५२ हिरवी मिरची, भेंडी, संत्रा
	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, पुलगाव, ता.देवळी, जि.वर्धा		०.८१५ भाजीपाला

कृषि पणन मंडळाच्या वाशी, नवी मुंबई येथील सुविधांचा तपशील खालिलप्रमाणे आहे.

१) भाजीपाला प्रक्रिया केंद्र (VPF), वाशी, नवी मुंबई:

युरोपियन युनियनने भारतातून आयात होणाऱ्या आंबा व पाच भाजीपाल्यावर आयात बंदी केली आहे. या पार्श्वभुमीवर कृषि पणन मंडळाने पुढाकार घेउन अपेडा यांच्या सहकार्याने व कृषि उत्पन्न बाजार समिती मुंबई यांच्या जागेवर वाशी येथे कृषि पणन मंडळामार्फत भाजीपाला प्रक्रिया केंद्राची उभारणी करणेत आली आहे. सदरील सुविधेवर आंबा, भेंडी, मिरची, कारले, वांगी व इतर भाजीपाला यावर हॉट वॉटर प्रक्रिया करण्यात येते. तसेच सदरील सुविधेवर प्रिकुलींग व कोल्डस्टोरेजची सुविधा देखील उभारण्यात आली आहे. सदर सुविधा वाशी येथे असल्याने ही सुविधा युरोपियन देशांमध्ये भाजीपाला निर्यात

वृध्दीसाठी विशेष महत्वाची ठरली आहे. तसेच या सुविधेवर अमेरिका येथे आंबा निर्यातीकरिता आवश्यक असलेली हॉट वॉटर प्रक्रिया देखील करुन देण्यात येते. सदर सुविधेचा वापर विवीध खाजगी निर्यातदार, शेतकरी कंपनी, सहकारी संस्था यांच्यामार्फत केला जातो. सदर सुविधेवरुन सन २०१९-२० मध्ये २४६५ मे. टन एवढ्या कृषिमालावर निर्यातीकरिता प्रक्रिया करण्यात आली आहे.

२) विकीरण सुविधा केंद्र वाशी, नवी मुंबई:

तब्बल १८ वर्षाच्या प्रतिक्षेनंतर सन २००६ मध्ये अमेरीकन बाजारपेठ भारतीय आंब्यासाठी खुली झाली होती. परंतु त्यासाठी प्राथमिक अट ही आंबा विकिरण प्रक्रिया करुन पाठवणे अशी होती. त्यासाठी पणन मंडळामार्फत बी.ए.आर.सी.च्या मालकीची कृषक विकिरण सुविधा वाहतुकीच्या दृष्टीने सोईस्कर नव्हती. त्यामुळे निर्यातदारांच्या मागणीनुसार व अपेडाच्या मार्गदर्शनाने कृषि पणन मंडळामार्फत मोठ्या क्षमतेच्या विकिरण सुविधेची उभारणी वाशी, नवि मुंबई येथे अपेडा व राष्ट्रीय कृषि विकास योजना यांच्या अर्थसहाय्याने तसेच स्वत:चा अतिरिक्त निधी वापरुन सुविधा उभारणेचे कामकाज पूर्ण झाले असुन AERB व DAE चे प्रमाणीकरण पुर्ण झाले आहे. सदर सुविधेवरुन सन २०१९-२० मध्ये २२१८ मे. टन एवढ्या कृषिमालावर निर्यातीकरिता प्रक्रिया करण्यात आली आहे. यामध्ये आंबा, मसाले, पशुखाद्य, सुकामेवा, रवा, आटा, मैदा इ. कृषिमालाचा समावेश आहे. सदर सुविधेवर बी.ए.आर.सी. यांचे तांत्रीक सहकार्याने अतीदुर देशांना आंबा निर्यातीकरिताच्या यशस्वीरित्या चाचण्या घेण्यात आल्या.

३) व्ही. एच. टी. सुविधा केंद्र, वाशी, नवी मुंबई:

आंबा फळमाशी विरहित करण्यासाठी ही प्रक्रिया पध्दत अवलंबविली जाते. जपान, युरोपीयन देश, न्युझिलंड, मॉरिशस, साऊथ कोरिया इत्यादी देशांकडून आंबा आयाती पूर्वी सदर प्रक्रियाची मागणी केली जाते. पणन मंडळाने याकरिता १.५ मे. टन क्षमतेची व्ही. एच. टी. सुविधा वाशी, नवी मुंबई येथे उभी केली असून याद्वारे उपरोक्त देशांना प्रतिवर्षी सुमारे २५० मे. टन आंब्याची निर्यात करण्यात येते. सदर सुविधेवरुन सन २०१९-२० मध्ये आंबा, इतर फळे व भाजीपाल्याची ३१७० मे. टन एवढ्या कृषिमालावर निर्यातीकरिता प्रक्रिया करण्यात आली आहे.

पिकनिहाय कार्यशाळा/प्रशिक्षण/खरेदीदार विक्रेता संमेलन

कृषि पणन मंडळामार्फत विभागनिहाय संपन्न झालेल्या फळे/भाजीपाला पिकांच्या कार्यशाळांचा तपशील –

अ.क्र.	विभाग	विषय	दिनांक	कार्यशाळा ठिकाण
१	रत्नागिरी	निर्यातक्षम आंबा उत्पादन व निर्यात कार्यशाळा	२१.०१.२०२०	रत्नागिरी
२		निर्यातक्षम आंबा उत्पादन व निर्यात कार्यशाळा	२४.०१.२०२०	वेंगुर्ला
३	औरंगाबाद	डाळिंब उत्पादक शेतकरी कार्यशाळा	४.१२.२०१९	फळे व भाजीपाला आधुनिक सुविधा केंद्र, तिर्थपुरी, जि. जालना
४	पुणे	एक दिवशीय डाळिंब उत्पादन, मार्केटिंग व प्रक्रिया	१७.०८.२०१९	सांगोला, जि.सोलापूर

अ.क्र.	विभाग	विषय	दिनांक	कार्यशाळा ठिकाण
५	कोल्हापूर	डाळिंब उत्पादक शेतकरी कार्यशाळा	२९.११.२०१९	डाळिंब निर्यात सुविधा केंद्र, आटपाडी, जि.सांगली
६	लातूर	फळे व भाजीपाला निर्यात कार्यशाळा	१३.०२.२०२०	मांजरा कृषि विज्ञान केंद्र, लातूर
७	अमरावती	फळे व भाजीपाला पिक कार्यशाळा	३.१२.२०१९	कृषि उत्पन्न बाजार समिती , वरुड, जि.अमरावती
८	नागपूर	निर्यातक्षम संत्रा उत्पादन व निर्यात	२९.०१.२०२०	संत्रा निर्यात सुविधा केंद्र, कारंजा घाडगे, जि. वर्धा
९	कोल्हापुर	बायर – सेलर मीट - बेदाणा	१९.१२.२०१९	सांगली
१०	कोल्हापुर	बेदाणा उत्पादकांकरिता कार्यशाळा	७.११.२०१९	जिल्हाधिकारी कार्यालय, सांगली

निर्यात विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजना:

कृषिमालाच्या निर्यातीकरिता नव्याने खुल्या झालेल्या देशांकरिता समुद्रमार्गे वाहतुकीसाठी अनुदान योजना.

महाराष्ट्र राज्यातून कृषि मालाच्या निर्यातीस जास्तीत जास्त प्रोत्साहन मिळावे यासाठी महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळामार्फत सहकारी संस्था, शेतकरी, कंपनी, निर्यातदार, शेतकरी उत्पादक गट यांनी फळे व भाजीपाला (द्राक्षे वगळून) या कृषि मालाच्या समुद्रमार्गे केलेल्या थेट निर्यातीस आर्थिक सहाय्य देण्यासाठी प्रोत्साहनपर अनुदान देण्याचा प्रस्ताव विचारार्थ होता. याबाबत पणन मंडळाच्या मा. संचालक मंडळ सभा क्र. १३४ दि. २.०७.२०१८ रोजी झालेल्या बैठकीमध्ये अनुदान देण्याचा निर्णय घेण्यात आला होता.

पणन मंडळाने कंटेनर भाड्यात सहकारी संस्था, शेतकरी उत्पादक कंपनी यांना अनुदान देण्याची सवलत दिल्यामुळे अशा संस्थांचा निर्यातीमध्ये सहभाग वाढेल अशी आशा असून सदर योजना खालील तक्यात नमुद केलेल्या देशात व विहित केलेल्या कृषिमालाची समुद्रमार्गे निर्यात करतील अशा सहकारी संस्था / शेतकरी उत्पादक कंपन्या, शेतकरी,कंपनी, निर्यातदार, शेतकरी उत्पादक गट यांना रु. ३०,००० /- प्रति कंटेनर (२० फुटी / ४० फुटी) अनुदान नियोजीत होते. अनुदानाची महत्तम मर्यादा प्रति लाभार्थी रु. १.०० लाख प्रति वर्ष एवढी निर्धारित करण्यात आली होती.

योजनेअंतर्गत निर्यातीकरिता देश व उत्पादने:

अ.क्र	देश	उत्पादने
१.	अमेरिका	आंबा , डाळींब
२.	ऑस्ट्रेलिया	आंबा , डाळींब
३.	साऊथ कोरिया	केळी ,आंबा
४.	कजाकिस्तान (via Bandar Abbas Port)	आंबा

अ.क्र	देश	उत्पादने
५.	अफगाणिस्तान (via Bandar Abbas Port)	केळी व कांदा
६.	इराण	केळी, संत्रा,आंबा
७.	रशिया	केळी , आंबा
८.	मॉरिशियस	कांदा, आंबा
९.	लॅटव्हीया Via (Rega Port)	भाजीपाला व कांदा

सदर योजनेअंतर्गत सन २०१९-२० या कालावधीकरिता प्रस्ताव प्राप्त झाला नाही.

राज्यातील प्रगतशील व इच्छूक शेतकरी, उद्योजक यांचेसाठी हॉर्टीकल्चर एक्स्पोर्ट ट्रेनिंग कोर्सचे आयोजन:

महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळामार्फत निर्यातपूरक उपक्रमांमध्ये वाढ करावी या उद्देशाने प्रतिमहिना "हॉर्टीकल्चर एक्स्पोर्ट ट्रेनिंग कोर्स" आयोजीत केला जातो. हा प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम असून तो प्रत्येक महिन्याच्या शेवटच्या आठवड्यात आयोजीत केला जातो. त्याचा कालावधी ५ दिवस आहे. संबंधित ट्रेनिंग चे प्रशिक्षण शुल्क निवास व्यवस्थेसह रू. १०,१४८/-, निवास व्यवस्थेशिवाय रू. ८,८५०/- व महिलांसाठी रू. ७,६७०/- (२५ टक्के सवलत) एवढ्या शुल्काची आकारणी करण्यात येत आहे. सन २०१९-२० मधे ११ प्रशिक्षण सत्रांच्या माध्यमातून २८२ प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षीत करण्यात आले आहे.

सदर प्रशिक्षणामध्ये पुढील विषयांवर मार्गदर्शन करण्यात येत आहे.

- ताजी फळे व भाजीपाला निर्यात संधी व पणन मंडळाचे कार्य
- निर्यात प्रक्रिया, परवाने, नोंदणी व वीमा
- इनव्हॉईस, पॅकींग लिस्ट, इ. कागदपत्रांची तोंडओळख
- उत्पादनांचा अभ्यास, एच. एस. कोड, आंतरराष्ट्रीय परिस्थिती
- क्वालीटी पॅरॅमिटर्स, फायटो सॅनिटरी, ॲगमार्क स्टँडर्स, ट्रेसनेट, MRL/PHI
- पॅकींग, पॅकेजींग, एअर व सी शिपींग, CHA यांच्या जबाबदाऱ्या
- कृषिमालाची वाहतूक व पुरवठा यंत्रणा (स्थानिक, आंतरदेशीय)
- टर्मिनॉलॉजीज, UCPDC, बँकींग प्रक्रिया, पेमेंट रिस्क
- निर्यातदारांसाठी RKVY, APEDA, MEIS, शासनाच्या योजना
- निर्यातीसाठी प्रमाणपत्रे (GAP, Human Consumption etc.)
- सुविधा केंद्र गरज (IFC, VHT, HWIT, VPF, PC, CS, RC)
- फळ भाजीपाल्यावर विशेष प्रक्रिया पद्धती
- करार शेती व पणन कायद्यातील बदलामुळे पणन संधी

प्रकल्प विभाग

१) सल्ला सेवा

पणन मंडळाकडून राज्यातील बाजार समित्यांना व सहकारी संस्थांना गेल्या काही वर्षात प्रकल्प सल्ला पुरविण्यात आला. या उपक्रमास मिळालेला प्रतिसाद लक्षात घेवून सर्व सोयींनीयुक्त अशा प्रकल्प सल्ला विभागाची २३ जुलै २००३ रोजी स्थापना झाली.

या विभागामार्फत वेगवेगळ्या प्रकारच्या सेवा देण्यात येतात. सहकारी संस्था, बाजार समित्या, खाजगी उद्योग यांना सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करुन देणे. पणन संचालनालयाकडील प्राप्त प्रस्तावांवर अभिप्राय अहवाल देणे या सारख्या सेवा या अंतर्गत पुरविण्यात येतात. तसेच पणन मंडळामार्फत उभारण्यात येणा-या सुविधांचे प्रकल्प अहवाल अनुदानाकरिता तयार करुन रा.कृ.वि.योजना व अपेडा यांना सादर करण्यात येतात.

प्रकल्प सल्ला विभाग सद्यस्थितीत कृषि प्रक्रिया प्रकल्पांना सल्ला सेवा पुरवित आहे. अशा सर्व प्रकल्पाची एकूण अदांजित किंमत सुमारे रु. २४० कोटी आहे.

२) राज्यातील नियोजित प्रकल्प -

मुख्यमंत्री कृषि व अन्न प्रक्रिया योजनेअंतर्गत ३ प्रस्तावांवर अभिप्राय अहवाल कृषि विभागास सादर.

अ.क्र.	संस्थेचे नाव	प्रक्रिया	प्रकल्प किंमत (रु. लाख)
१	पांडुरंग इंडस्ट्रीज फूड पॅकेजिंग, टेंभुर्णी, जि. सोलापूर	कडधान्य प्रक्रिया (डाळ प्रक्रिया)	२१२.२५
२	शेवंता अँग्रो प्राय. लि. कुरवली बु. ता. फलटण, जि. सातारा	सेंद्रीय गुळ तयार करणे	४३०.००
३	शिवशक्ती महिला बचत गट. तुळजापूर ता. तुळजापूर, जि. उस्मानाबाद	मसाला व हळद पावडर निर्मिती	१५०.००

३) टर्मिनल मार्केट :

केंद्र शासनामार्फत सार्वजनिक व खाजगी भागीदारी संकल्पनेतून टर्मिनल मार्केटस मुंबई((ठाणे), नाशिक व नागपूर या ठिकाणी उभारण्यात येणार आहेत. या प्रकल्पांचा अंदाजित प्रकल्प खर्च खालील प्रमाणे आहे;

अ.क्र	टर्मिनल मार्केट	अंदाजीत खर्च रु.कोटी
१	मुंबई((ठाणे)	२००-२५०
२	नाशिक	६०
३	नागपूर	७०

राज्यात उभारण्यात येणा-या टर्मिनल मार्केटसच्या अंमलबजावणीकरिता मा. पणन मंत्री महोदयांचा अध्यक्षतेखाली राज्यस्तरीय समितीची स्थापना करण्यात आली. मा.प्रधान सचिव (सहकार व पणन) हे नोडल ऑफिसर व राज्याचे पणन संचालक हे अतिरिक्त नोडल ऑफिसर म्हणून कामकाज पहात आहेत. प्रस्तावित टर्मिनल मार्केट हे सार्वजनिक खाजगी भागीदारीतून उभारण्यात येणार असून हब आणि स्पोक संकल्पनेवर चालविली जाणार आहेत. प्रस्तावित टर्मिनल मार्केटस (Built Own and Operate) या धर्तीवर स्पर्धात्मक निविदा प्रक्रियेतून निवडलेल्या खाजगी उद्योजकाकडून चालविले जाणार आहेत. टर्मिनल मार्केटकरिता राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानातून प्रकल्प खर्चाच्या २५ ते ४० टक्के परंतु कमाल रु. ५० कोटी इतके अनुदान प्राप्त होऊ शकते.

ड) अभियांत्रिकी विभाग

कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांना त्यांच्या बाजार आवारातील विविध विकास कामे / बांधकामे जसे - कार्यालय, गोदाम, लिलाव ओटे, लिलाव गृह, रस्ते, स्वच्छता गृहे, पाणी पुरवठा, जल नि:सारण व्यवस्था व्यवस्था, व्यापारी गाळे, शेतकरी निवास, गुरांचे शेड, सीमाभिंत, तारेचे कुंपण, हमाल भवन, शितगृहे तसेच केंद्र शासनाच्या बाजार आवार विकास बळकटीकरण योजनेअंतर्गत बाजार आवारातील विविध विकासकामे इत्यादींच्या उभारणीसाठी पणन मंडळाकडे येणा-या कर्ज मागणी प्रस्तावांची, त्या अनुषंगाने येणाऱ्या कर्ज विनियोग दाखला प्रस्तावांची तांत्रिक छाननीचे काम अभियांत्रिकी विभागामार्फत करण्यात येते. तसेच कृषि पणन मंडळामार्फत पणन मंडळाच्या स्वनिधी अथवा शासकीय अनुदानातुन उभारण्यात आलेली / येत असलेली शेतीमाल हाताळणी व प्रक्रिया प्रकल्पांची स्थापत्य विषयक व अनुषंगिक तांत्रिक कामकाज अभियांत्रिकी विभागामार्फत करण्यात येते.

अहवाल वर्षामध्ये (२०१९-२०) अभियांत्रिकी विभागामार्फत करण्यात आलेल्या विविध कामकाजाबाबतची माहिती पुढील प्रमाणे;

अ) अभियांत्रिकी विभागामार्फत खालील १७ कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांच्या कर्ज मागणी प्रस्ताव त्रुटी पुर्तता प्रस्ताव/कर्ज विनियोग दाखला प्रस्तावांची तांत्रिक छाननी करण्यात आलेली आहे.

(१) फलटण, जि. सातारा, (२) अमळनेर, जि. जळगाव, (३) चांदुर रेल्वे, जि. अमरावती, (४)कर्जत, जि. अहमदनगर, (५) जामखेड, जि. अहमदनगर, (६) तासगाव, जि. सांगली, (७) राळेगाव, जि.यवतमाळ, (८) बाभुळगाव, जि. यवतमाळ, (९) उल्हासनगर, जि. ठाणे, (१०) घाटंजी, जि. यवतमाळ, (११) लाखनी, जि. भंडारा, (१२) चांदवड, जि. नाशिक, (१३) पारनेर, जि. अहमदनगर, (१४) इंदापूर, जि. पुणे, (१५) धुळे, जि. धुळे, (१६) बारामती, जि.पुणे (१७) तुमसर जि. भंडारा.

ब) **निर्यात सुविधा केंद्राची उभारणी**

अ.क्र.	प्रकल्पाचे नाव	प्रकल्प किंमत (रु. लाख) (जीएसटी व्यतीरीक्त)	प्रकल्पाची सद्य:स्थिती
१	आधुनिक फळे व भाजीपाला निर्यात सुविधा केंद्र, जामगे, ता.खेड जि.रत्नागिरी	८९२.२८	काम अंतिम टप्यात.

क (राष्ट्रीय कृषि विकास योजने अंतर्गत व ई-नाम योजने अंतर्गत मंजुर प्रकल्पाच्या अंमलबजावणी बाबत कार्यवाही.)

१) राज्यातील ८६ बाजार समित्यांमध्ये धान्य चाळणी प्रतवारी यंत्र उभारणी करणे –

धान्य साफसफाईसाठी व प्रतवारीसाठी धान्य चाळणी प्रतवारी यंत्र (Grain Cleaning and Grading Machine) सुविधा बाजार समितीच्या आवारामध्ये उभारणी केल्यास शेतकऱ्यांच्या शेतीमालास चांगला दर मिळू शकेल. याबाबीचा विचार करुन राज्यातील प्रामुख्याने धान्याची आवक असणाऱ्या बाजार समित्यांमध्ये नवीन धान्य चाळणी प्रतवारी यंत्र उभारणी करण्यासाठी कृषि पणन मंडळामार्फत राष्ट्रीय कृषी विकास

योजनेकडे तसेच ई- नाम योजनेकडे प्रस्ताव सादर करण्यात आले होते. राष्ट्रीय कृषी विकास योजने अंतर्गत राज्यातील ३१ बाजार समित्यांमध्ये प्रत्येकी २ मेट्रिक टन प्रती तास क्षमतेच्या नवीन धान्य चाळणी यंत्राची सुविधा उभारणी करण्यासाठी दि. १५/१२/२०१७ रोजीच्या २४ व्या SLSC बैठकीमध्ये मंजूरी देण्यात आली आहे. या प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य शासनाच्या दि.०४/०९/२०१८ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार कृषि पणन मंडळास नोडल एजन्सी म्हणुन नियुक्त करण्यात आलेले आहे. तसेच केंद्र शासनाच्या दि. २४/०९/२०१८ रोजीच्या पत्रान्वये भारत सरकारच्या ई-नाम योजनेअंतर्गत राज्यातील ५५ कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांमध्ये प्रत्येकी २ मेट्रिक टन प्रती तास क्षमतेचे एक धान्य चाळणी प्रतवारी यंत्र उभारणी करण्यासाठी मंजुरी देण्यात आलेली आहे. या दोन्ही प्रकल्पांचा वित्तीय आराखडा खालील प्रमाणे आहे .

(रुपये कोटी)

धान्य चाळणी प्रतवारी यंत्र प्रकल्प (क्षमता प्रत्येकी २ मे.टन प्रती तास)	एकुण अंदाजित खर्च	अनुदान	पणन मंडळ गुंतवणुक	बा.स.स्वनिधी गुंतवणुक/ पणन मंडळाचे कर्ज
रा.कृ.वि.यो. : ३१ बा.स.	२१.६९	५.०५	३.५०	१३.१४
ई नाम-: ५५ बा.स.	३८.५९	१८.६४	--	१९.९५
एकुण	**६०.२८**	**२३.६९**	**३.५०**	**३३.०९**

या प्रकल्पासाठी एकूण खर्च रु. ६०.२८ कोटी येणार असून राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेअंतर्गत व ई-नाम योजने अंतर्गत एकूण अनुदान रु. २३.६९ कोटी मंजूर करण्यात आलेले आहे. सदर प्रकल्पामध्ये पणन मंडळामार्फत रु. ३.५० कोटीची गुंतवणूक केली जाणार आहे व उर्वरीत रक्कम रु. ३३.०९ कोटी बाजार समित्यांनी त्यांचे स्वनिधीमधून गुंतवणुक करावयाची आहे. या योजनेमध्ये समाविष्ट बाजार समित्यांना पणन मंडळाच्या मा.संचालक मंडळाने घेतलेल्या निर्णयानुसार स्वनिधीची रक्कम गुंतवणूक करण्यासाठी आवश्यकतेनुसार पणन मंडळामार्फत ३ % वार्षिक व्याज दराने कर्ज उपलब्ध करुन देण्यात येत आहे. सदर प्रकल्पाची अंमलबजावणी पणन मंडळामार्फत सुरु असुन धान्य चाळणी यंत्र शेड बांधकामे व मशीनरी उभारणीची कामे प्रगतीपथावर आहेत. धान्य चाळणी यंत्र प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर सदर प्रकल्प वापरासाठी संबंधित बाजार समितीकडे हस्तांतरीत करण्यात येणार आहे. या प्रकल्पामुळे शासनाच्या हमीभाव खरेदी योजनेअंतर्गत खरेदीसाठी तसेच खुल्या बाजारामध्ये शेतीमाल विक्रीसाठी शेतक-यांना फायदा होणार आहे.

२) राज्यातील १०८ बाजार समित्यांमध्ये एकूण १०८ गोदामांची उभारणी करणे –

राज्यातील कृषि उत्पन्न बाजार समितींमध्ये शेतमाल तारण कर्ज योजना राबविण्याची (Pledge Loan) व शासकीय हमीभाव खरेदी केंद्रा अंतर्गत शेतमाल साठवणुकीसाठी कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांचे आवारामध्ये गोदामांची उभारणी करण्यासाठी दि. २५/०७/२०१८ रोजीच्या रा कृ वि यो च्या २५ व्या SLSC बैठकीमध्ये मंजुरी देण्यात आलेली आहे. सदर प्रकल्पाअंतर्गत राज्यातील एकूण १०८ बाजार समित्यांमध्ये प्रत्येकी १००० मेट्रिक टनाचे एक या प्रमाणे नवीन १०८ गोदामांची उभारणी होणार आहे. त्यासाठी एकूण खर्च रु. ११६.४६ कोटी येणार असून त्यापैकी राष्ट्रीय कृषि विकास योजने कडून ३६ % अनुदान रु. ४१.८६ कोटी मंजूर करण्यात आलेले आहे. सदर प्रकल्पामध्ये पणन मंडळामार्फत रु. २३.१९ कोटीची गुंतवणूक केली जाणार आहे व उर्वरीत रक्कम रु. ५१.४१ कोटी बाजार समितीने स्वनिधीमधून गुंतवणुक करावयाची आहे. या योजनेमध्ये समाविष्ट बाजार समित्यांना पणन मंड़ळाच्या मा. संचालक मंडळाने घेतलेल्या निर्णयानुसार

आवश्यकतेनुसार स्वनिधीची रक्कम रु.५१.४१ कोटी ३ % वार्षिक व्याज दराने कर्ज म्हणुन पणन मंडळामार्फत उपलब्ध करुन देण्यात येणार आहे. सदर प्रकल्प अंमलबजावणी चा वित्तीय आराखडा खालील प्रमाणे आहे.

(रुपये कोटी)

गोदाम प्रकल्प	एकुण अंदाजीत खर्च	रा.कृ.वि.यो. अनुदान	पणन मंडळ गुंतवणुक	बा. स. ची स्वनिधी गुंतवणुक अथवा पणन मंडळाचे कर्ज
	१००%	३६%	२०%	४४%
रा.कृ.वि.यो. अंतर्गत राज्यातील १०८ बा.स. मध्ये प्रत्येकी १००० मे. टन. क्षमतेची एकुण १०८ गोदामे उभारणी करणे.	११६.४६	४१.८६	२३.१९	५१.४१

सदर प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य शासनाच्या दि. १२/१०/२०१८ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार कृषि पणन मंडळास नोडल एजन्सी म्हणून नियुक्त करण्यात आलेले आहे. सदर प्रकल्पाची अंमलबजावणी पणन मंडळामार्फत सुरु असुन गोदाम बांधकामे प्रगतीपथावर आहेत. गोदाम बांधकाम पूर्ण झाल्यावर सदर गोदामे वापरासाठी संबंधित बाजार समितीकडे हस्तांतरीत करण्यात येणार आहेत. या योजनेमुळे राज्यामध्ये १,०८,००० मेट्रिक टन शेतीमाल साठवणूक क्षमता निर्माण होणार आहे.

इ) संगणक विभाग

१) मार्कनेट प्रकल्प:

मार्कनेट म्हणजे मार्केट नेटवर्क. या अंतर्गत कृषि पणन मंडळाने राज्यातील सर्व बाजार समित्या संगणकीकृत करुन इंटरनेटच्या माध्यमातून जोडल्या आहेत. या प्रकल्पाचा मुख्य उद्देश बाजार समित्यांच्या आवारात येणाऱ्या शेतमालाच्या माहितीची (आवक व दर) देवाण-घेवाण करुन, शेतकऱ्याच्या शेतमालास रास्त भाव मिळवून देणे, तसेच बाजार समितीच्या कामकाजामध्ये सुसुत्रता आणणे हा आहे. या योजनेअंतर्गत राज्यातील २९४ मुख्य बाजार व ६६ उपबाजार यांना संगणक संच व तत्सम सामुग्री इंटरनेटसह विनामूल्य पुरविण्यात आली आहे. बाजार समितीमार्फत दैनिक शेतमालाची आवक व बाजारभाव संगणकामध्ये भरुन पणन मंडळाच्या वेबसाईटवर (www.msamb.com) अपलोड करण्यात येतात. याप्रमाणे सर्व संगणकीकृत बाजार समित्यांची माहिती वेबसाईटद्वारे एकत्रित करुन सर्वांना उपलब्ध करण्यात येते.

राज्यातील सर्व बाजार समित्यांना कृषि पणन मंडळाची ई-मेल सुविधा पणन मंडळामार्फत विनामुल्य पुरविण्यात आली आहे. कृषि पणन मंडळ व बाजार समित्या यामधील पत्र व्यवहार व माहीती देवाण घेवाण या ई-मेल सुविधेद्वारे सुरू आहे. यामुळे माहीती देवाण घेवाणसाठी लागणा-या वेळेत व खर्चात बचत झाली आहे.

२) राष्ट्रीय कृषि बाजार (eNAM) योजना:

शेतक-याच्या शेतमालास रास्त भाव मिळवून देण्यासाठी केंद्रशासनाने National Agriculture Market (eNAM) ही योजना सुरु केली आहे. या योजने अंतर्गत बाजार समितीमध्ये शेतमाल आल्या पासून ते बाहेर जाईपर्यतच्या संपुर्ण प्रक्रियेचे संगणकीकरण करण्यात आले आहे. या प्रमाणे राज्यातील ६० बाजार समित्यांमध्ये संगणकीकृत लिलाव पद्धती (ई-ऑक्शन) कार्यान्वित करण्यात आली आहे. ई-नाम मध्ये नव्याने समावेश झालेल्या ५८ बाजार समित्यांमध्ये संगणकीकृत लिलाव पद्धती (ई-ऑक्शन) कार्यान्वित करणेबाबतची कार्यवाही सुरु आहे. यासाठी केंद्र शासनाच्या कृषि विभागाने बाजार समित्यांचे संगणकीकरणासाठी प्रति बाजार समिती रु. ३०/- लाख याप्रमाणे निधी दिला जातो.

ई-नाम योजनेची राज्यातील सद्यस्थीती सप्टेंबर २०१७ ते ३१ मार्च २०२०

- ६० बाजार समित्यांमध्ये ई-ऑक्शन सुरु. एकूण १०७ लाख क्विं., किंमत - रु. ३२३०/- कोटी.
- शेतमालाची गुणवत्ता तपासणीसाठी ६० बाजार समित्यांमध्ये असेईंग लॅब कार्यान्वित.
- ६० बाजार समित्यांमध्ये असेईंग सुरु, एकूण ४.४६ लाख लॉटस् चे असेईंग.
- ३९ बाजार समित्यांमध्ये ई-पेमेंट सुरु एकूण रक्कम ७२.९५/- कोटी.
- शेतकरी नोंदणी - ११.८४ लाख
- खरेदीदार (व्यापारी) नोंदणी - १६,७६६
- आडते नोंदणी – १३,४५४
- एफ.पी.ओ नोंदणी - २२३
- प्रती लॉट बोली लावण्याचे सरासरी प्रमाण - ६.१७

६० बाजार समित्यांनी आयोजित केलेल्या ग्राम सभा (देशामध्ये राज्याचा प्रथम क्रमांक)

- एकूण ग्राम सभा - १८२८
- सहभागी शेतकरी - ९६६०९

३) डेटा सेंटर :

संगणक विभागात स्वतंत्र डेटा सेंटर कार्यरत आहे. या डेटा सेंटर मध्ये वेब, मेल, डेटाबेस, ई-ऑफीस, बाजार समित्यांच्या कामकाजासाठी पणन मंडळाने विकसीत केलेली ऑनलाईन संगणक प्रणाली, ईआरपी संगणक प्रणली, कॉम्पुटराईज्ड ऑक्शन सिस्टीम संगणक प्रणाली इत्यादी साठी सर्व्हर, स्टोरेज व बॅक-अप सुविधा कार्यरत आहे. इंटरनेट साठी १०० एम.बी.पी.एस. ब्रॉड बॅन्ड व २० एम.बी.पी.एस. लिज्ड लाईन कार्यरत आहेत. डेटा सेंटर २४ X ७ कार्यरत असते.

४) डी.एम.आय. भारत सरकार यांचे कडून संगणक चालकास प्रोत्साहन भत्ता :

डी.एम.आय. भारत सरकार यांचे द्वारे Marketing Research & Information Network Scheme अंतर्गत अँगमार्कनेट वेबसाईटवर प्रत्येक महिन्याला २० दिवसांपेक्षा जास्त दिवस बाजारभाव माहिती भरणा-या बाजार समितीच्या कर्मचाऱ्यास रु.१०००/- प्रती माह प्रोत्साहन भत्ता देण्यात येतो. डि.एम.आय., भारत सरकार यांचे कडे प्रोत्साहन भत्ता मंजुरीसाठी प्रस्ताव पाठविण्यात येतात. आत्तापर्यंत रु.८६.२६/- लाख प्रोत्साहन भत्ता वाटप केला आहे.

५) सांख्यिकीय माहिती:

राज्यातील सर्व बाजार समित्यांची प्रशासकीय व सांख्यिकीय माहिती संगणकामध्ये साठविणेसाठी व विविध अहवाल तयार करण्यासाठी डेटाबेस तयार करण्यात आला आहे. या डेटाबेस चा उपयोग करुन बाजार समित्यांचे उत्पन्न, खर्च, मार्केट फी तसेच बाजार समित्यांमधील शेतमालाची आवक व किंमत याबाबत माहिती आवश्यकते प्रमाणे केंद्र शासन, राज्य शासन व इतर संबंधितांना वेळोवेळी पुरविण्यात येत आहे.

ई) जनसंपर्क व प्रसिध्दी विभाग

बाजार समिती पदाधिकारी / अधिकारी / शेतकरी प्रशिक्षण :-

कृषि पणन मंडळामार्फत राज्यातील कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांचे पदाधिकारी आणि अधिकारी यांना तसेच बाजार समित्यांचे कार्यक्षेत्रातील शेतक-यांना कृषि पणन मंडळामार्फत, तळेगांव दाभाडे येथील राष्ट्रीय सुगी पश्चात तंत्रज्ञान संस्थेमध्ये प्रशिक्षण देण्याचे काम करण्यात येते. दिनांक ०१/०४/२०१९ ते ३१/०३/२०२० अखेर राष्ट्रीय सुगी पश्चात तंत्रज्ञान संस्था, तळेगाव मार्फत बाजार समिती अधिकारी / कर्मचारी यांना बाजार समित्यांचे कामकाज व नविन कायदे, संगणक विषयक प्रशिक्षण, बाजार समित्यांचा अर्थसंकल्प व लेखे विषयक टॅली संगणक प्रणाली इत्यादीचे प्रशिक्षण दिले जाते तर शेतक-यांसाठी हरीतगृह व्यवस्थापन, नर्सरी व्यवस्थापन, शेड नेट, टिश्यू कल्चर, लॅन्ड स्केप, मार्केटिंग इ. विषयाअंतर्गत अहवाल काळात एकूण ८६ प्रशिक्षण कार्यक्रम घेण्यात आले व या प्रशिक्षणा अंतर्गत एकूण ४२३७ प्रशिक्षणार्थिंना प्रशिक्षित करण्यात आले.

'कृषि पणन मित्र ' मासिक :-

कृषि पणन मंडळामार्फत दर महिन्याला ' कृषि पणन मित्र' मासिक प्रसिध्द करण्यात येते. सदरचे मासिक प्रत्येक महिन्याला मासिकाचे वर्गणीदार, राज्यातील कृषि उत्पन्न बाजार समित्या, सहाय्यक निबंधक, जिल्हा उपनिबंधक, विभागीय सहनिबंधक, जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, विभागीय कृषि अधिकारी, जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका, जिल्हा परिषदा, पणन मंडळाचे संचालक मंडळ, मंत्रीमंडळ, मंत्रालयीन सचिव, वृत्तपत्रे, कृषि मासिके, इत्यादींना पाठविण्यात येते. अंकाचे जास्तीत जास्त वर्गणीदार करणेसाठी बाजार समिती, कृषि विभाग व सहकार विभागामार्फत पाठपुरावा करण्यात येत आहे. तसेच राज्यातील सर्व ग्रामपंचायती आणि विविध कार्यकारी सहकारी संस्था यांना वर्गणीदार करणेसाठी प्रयत्न करण्यात येत आहेत.

सदर मासिकामध्ये कृषि उत्पादन, पिक संरक्षण, कृषी क्षेत्रातील उच्च तंत्रज्ञान, पाणी व्यवस्थापन, बी-बियाणे, प्रक्रिया उद्योग, पणन व निर्यात केंद्रे, राज्य व केंद्र शासनाच्या विविध योजना, सुगी पूर्व व सुगी पश्चात तंत्रज्ञान, पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय, इ. विषयांवर विविध तज्ञांचे लेख प्रसिध्द करण्यात येत असतात.

अ.क्रं.	महिना	वितरीत अंक
१.	एप्रिल २०१९	१७४९६
२.	मे २०१९	१७१२६
३.	जून २०१९	१७८८५
४.	जुलै २०१९	१७७४२
५.	ऑगस्ट २०१९	१७०३३
६.	सप्टेंबर २०१९	१७०६०
७.	ऑक्टोबर २०१९	१७०९४
८.	नोव्हेंबर २०१९	१६५३०
९.	डिसेंबर २०१९	१६२८५
१०.	जानेवारी २०२०	१६५११
११.	फेब्रुवारी २०२०	१६६५८
१२.	मार्च २०२०	१६२७४

अहवाल वर्षात कृषि पणन मित्र मासिकाचे सुमारे ३ लाख वाचक आहेत.

प्रदर्शन / कार्यशाळा / चर्चासत्र / परीषद सहभाग व आर्थिक मदत :-

कृषी पणन मंडळाच्या विविध योजना, प्रकल्प, उपक्रम आणि कार्यक्रम यांची माहिती राज्यातील शेतक-यांना व्हावी व याचा फायदा जास्तीत जास्त शेतक-यांना करुन देण्याच्या दृष्टिकोनातून, राज्यातील विविध भागातील प्रदर्शनामध्ये सहभाग घेण्यात येतो. तसेच सदर प्रदर्शनामध्ये सक्षम अधिका-यांचे मंजुरीने सहभाग घेवून, मंडळाचे विविध योजना / उपक्रम याचा प्रचार व प्रसिध्दी करून, त्यामध्ये कृषी पणन मित्र मासिकाचे जास्तीत जास्त वर्गणीदार करुन घेण्याचे प्रयत्न करण्यात येतात. चालू आर्थिक वर्षामध्ये राज्यातील विविध २ प्रदर्शनांमध्ये सहभाग घेतलेला आहे.

तसेच आर्थिक वर्षामध्ये कृषि विषयक चर्चासत्र, प्रशिक्षण, प्रदर्शन आयोजित करण्यासाठी वेळोवेळी कृषि विद्यापिठे, कृषि विभाग, शास्त्रज्ञांच्या संस्था, कृषि उत्पन्न बाजार समित्या , कृषि पणनाशी संबंधित सहकारी संस्था यांच्याकडून पणन मंडळाकडे अर्थसहाय्य मिळणेबाबत विनंती केली जाते. पणन व्यवस्थेसंदर्भात प्रशिक्षण, प्रदर्शन, चर्चासत्र इत्यादींचे आयोजन करणे हे पणन मंडळाचे कार्य आहे. अशा प्रकारचे कामकाज इतर संस्था करीत असल्यास त्यांच्या चर्चासत्र, प्रशिक्षण, प्रदर्शन इत्यादींच्या आयोजनाकरीता कृषि पणन मंडळाकडून आर्थिक सहाय्य व कृषि पणन विषयक कामकाजांना गती देण्यासाठी आवश्यक आहे. या अनुषंगाने कृषि पणन मंडळाचे मा. संचालक मंडळाचे व वरिष्ठांचे मान्यतेने सन २०१९-२०२० मध्ये खालील संस्थांना आर्थिक मदत देण्यात आली. त्याचा तपशिल खालीलप्रमाणे;

अ.क्र.	संस्थेचे नाव	विषय
१.	वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट, पुणे	२ nd International Conference & Exhibition on Sustainability- Innovation & Diversification In Sugar And Allied Industry
२.	मराठा चेंबर्स ऑफ कॉमर्स, इंडस्ट्रीज ॲण्ड ॲग्रीकल्चर , पुणे	National Summit on Agriculture Export

कृषि पणन मंडळ जाहिरात :-

कृषि पणन मंडळाची खालील मासिके व विशेषांकामध्ये जाहिरात देण्यात आली. मासिकांतील व विशेषांकांतील जाहिरातीमुळे पणन मंडळास विविध भागातून उदा. ग्राम पातळीवर, शहर पातळीवर प्रसिध्दी मिळते तसेच पणन मंडळाच्या योजनांची माहिती लोकांपर्यंत पोहोचते.

अ.क्र.	संस्थेचे / मासिकाचे नाव	विषय
१.	योध्दा शेतकरी	शेतकरी हुतात्मा स्मृती परिषद विशेषांक २०१९
२.	स्वाभिमानी विचार	शेतकरी योध्दा विशेषांक
३.	मा. शरद जोशी विचारमंच शेतकरी संघटना	किसान डायरी २०२०
४.	महाराष्ट्र राज्य आंबा उत्पादक संघ	विशेष मासिक

प्रसिद्धी :

कृषि पणन मंडळातर्फे विविध प्रकारच्या कार्यशाळा, प्रदर्शन, चर्चासत्र, इतर अनुषंगिक कार्यक्रम व पत्रकार परिषद आयोजित केल्या जातात. मा. अध्यक्ष कृषि पणन मंडळ यांच्या पत्रकार परिषद, प्रेसनोट तसेच इतर प्रसिध्दीचे कामकाज करण्यात येते.

लेख प्रसिध्दी :

लेख प्रसिध्दी – कृषि पणनाशी संबंधित माहिती शेतकरी, सह. संस्था, शास्त्रज्ञ, अधिकारी, पदाधिकारी, विस्तार कार्यकर्ते यांचेमार्फत पोहोचविण्यासाठी कृषि पणन मंडळ सतत प्रयत्नशिल आहे. कृषी पणनाशी संबंधित माहितीवर आधारित विविध लेख अहवाल वर्षात प्रसिध्द करण्यात आले आहेत.

दूरदर्शन आणि आकाशवाणी कार्यक्रमात सहभाग :-

कृषि पणन मंडळ, दूरदर्शन, मुंबई व पुणे, आकाशवाणी पुणे केंद्राच्या ग्रामीण कार्यक्रम सल्लागार समितीचे सदस्य आहे. दूरदर्शन केंद्र, पुणे व मुंबई, आकाशवाणी पुणे केंद्रावरुन तसेच इतर आकाशवाणी केंद्रावरुन कृषि पणन मंडळाचे विविध कार्यक्रम, योजना, उपक्रम यांची माहिती तसेच शेतक-यांना कृषि तंत्रज्ञानाची माहिती होण्याच्या दृष्टिकोनातून पणन मंडळाच्या तज्ञांचे कार्यक्रम प्रसारीत करण्यात येतात. तसेच प्रत्येक तिमाहीसाठी विषय आणि तज्ञांची नावे कळविण्यात येतात. या कार्यक्रमांमुळे शेतक-यांना कृषि पणन मंडळाच्या योजना व कृषि विषयक मार्गदर्शन मिळण्यास मोठ्या प्रमाणावर मदत झालेली आहे.

सन २०१९-२०२० या आर्थिक वर्षामध्ये दूरदर्शन, मुंबई व दूरदर्शन केंद्र, पुणे वरुन "कृषि दर्शन" या कार्यक्रमाअंतर्गत पणन मंडळाच्या अधिका-यांचे ७ कार्यक्रम प्रसारित करण्यात आले.

प) देशांतर्गत व्यापार विकास विभाग

- **उदिष्टे:**

  कृषी विपणन ही अतिशय महत्वाची क्रिया आहे. देशांतर्गत व्यापार विकास विभागाचा मुख्य उद्देश शासकीय योजना आणि कृषि पणन मंडळाने विकसित केलेल्या विविध उपक्रमांच्या मदतीने शेती व्यापार विकसित करणे हा आहे. शेतकरी आणि ग्राहकांसाठी थेट विक्री व्यवस्था तयार करणे, खरेदीदार-विक्रेता संमेलनाचे आयोजन करणे, शेतकऱ्यांसाठी शेतमाल विक्रीकरीता नवनवीन योजना तयार करणे, नवीन आणि संभाव्य बाजारपेठांची माहिती घेणे व शेतकऱ्यांना उपलब्ध करुन देणे ही देशांतर्गत व्यापार विकास विभागाची प्रमुख कार्ये आहेत.

- **उत्पादक ते ग्राहक थेट विक्री उपक्रम :**

  कृषि मालाच्या विक्री व्यवस्थेतील मध्यस्थांची साखळी वगळून उत्पादकांना थेट ग्राहकाला दर्जेदार मालाची किफायतशीर दरांमध्ये विक्री करता यावी यासाठी कृषि पणन मंडळामार्फत उत्पादक ते ग्राहक थेट विक्रीचा अभिनव उपक्रम आंबा महोत्सवाद्वारे सन २००३ पासून राबविण्यात येत आहे. हा उपक्रम पुढे सुरु रहावा या उद्देशाने कृषि पणन मंडळाने फळ व धान्य महोत्सव या योजनेची सुरुवात केली.

१) फळ व धान्य महोत्सव अनुदान योजना:

कृषि पणन मंडळ आंबा, द्राक्ष, संत्रा या सारख्या हंगामी फळे व काजू, गुळ बेदाणा इ. उत्पादनांचे महोत्सव आयोजीत करते व याद्वारे आयोजकांना अनुदान अदा केले जाते.

लाभार्थी- राज्यातील कृषि उत्पन्न बाजार समित्या, कृषी व पणनशी संबधित असलेल्या सहकारी संस्था, शासनाचे विभाग, शेतकरी उत्पादक कंपन्या, पब्लिक चॅरीटेबल ट्रस्ट व अधिनियम १८६० अंतर्गत नोंदणीकृत संस्था.

नियम व अटी —

१. महोत्सवाचा कालावधी हा किमान ५ (पाच) दिवसांचा असावा.
२. महोत्सवास प्रतिस्टॉल रु.२,०००/- याप्रमाणे अर्थसहाय्य देय राहील.
३. महोत्सवामध्ये किमान १० व कमाल ५० स्टॉलसाठी अर्थसहाय्य देय राहील.
४. महोत्सवाच्या प्रचार व प्रसिध्दीमध्ये उदा., बॅनर्स, जाहिरात, बातम्या, बॅकड्रॉप, हँण्ड बिल्स, इ. मध्य कृषि पणन मंडळाचा सहप्रायोजक म्हणून नामोल्लेख करणे आयोजक संस्थेवर बंधनकारक राहील.
५. कृषि पणन मंडळास महोत्सवामध्ये सहभाग घ्यावयाचा झाल्यास त्यासाठी आवश्यक स्टॉलची मोफत उपलब्धता करुन देणे आयोजकांवर बंधनकारक राहील.
६. आयोजक संस्थेला सभासदांना 'कृषि पणन मित्र' मासिकाचे वर्गणीदार करावे लागेल.
७. महोत्सव आयोजनापूर्वी कृषि पणन मंडळाची पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक राहील.
८. महोत्सवाचा अहवाल आणि काही निवडक फोटो आमच्या मासिकामध्ये प्रकाशित करण्यासाठी पणन मंडळाकडे सादर करावेत.

९. महोत्सवातील कृषि मालाची प्रत, दर व इतर अनुषंगिक व कायदेशीर बाबींसाठी कृषि पणन मंडळ जबाबदार राहणार नाही, तथापी चांगल्या गुणवत्तेचाच माल विकणे शेतकरी, शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक कंपनी यांचेवर बंधनकारक राहील, याची खातरजमा करण्याची जबाबदारी आयोजकावर राहील.

१०. महोत्सव अनुदानासाठीचा प्रस्ताव अपूर्ण असल्यास व अटी, शर्तींची पूर्तता न केल्यास अनुदान देय होणार नाही.

११. महोत्सव हा फक्त उत्पादकांकरीता असल्याने त्यामध्ये व्यापाऱ्यांना सहभागी होता येणार नाही किंवा मार्केटमधुन आणुन मालाची विक्री करता येणार नाही, असे आढळून आल्यास आयोजकांना अनुदानासाठी अपात्र ठरविले जाईल.

१२. महोत्सवाकरीता इतर कोणत्याही शासकिय योजनेअंतर्गत अनुदान घेतल्यास या योजनेअंतर्गत अनुदान देय होणार नाही.

१३. उपरोक्त नमूद केलेल्या सर्व अटी व शर्ती मान्य असल्याबाबतचे हमीपत्र रु.१००/- च्या स्टँप पेपरवर लिहून देणे बंधनकारक आहे.

सन २०१९-२०२० मध्ये आयोजीत फळ व धान्य महोत्सवाचा तपशिल

अ. क्र.	तपशिल	मुख्यालय / विभागीय कार्यालय	महोत्सव कालावधी व ठिकाण	अनुदान / खर्च रुपये
१	फळ व धान्य महोत्सव (मूळ योजना)	पुणे (७)	आंबा, दि.३ ते ७ मे २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, बारामती, जि. पुणे – बाजार समिती आवार	--
			आंबा, दि.१० ते १४ मे २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, इंदापूर, जि. पुणे – बाजार समिती आवार	--
			आंबा, दि.१६ ते २० मे २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, शिरुर, जि. पुणे – बाजार समिती आवार	२००००
			आंबा, दि.१० ते १४ मे २०१९, विंग्रो फार्मर प्रोडयुसर कंपनी लि., बारामती – लेजर टाऊन शेजारी, अमनोरा फायर स्टेशनपाठी, साडेसतरा नळी, हडपसर, पुणे	३००००
			आंबा, दि.२७ मे ते १ जून २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, अकलूज, जि. सोलापूर – बाजार समिती आवार	--
			आंबा, दि.२७ ते ३१ मे २०१९, कृषि आधार अँग्रो प्रोडयुसर कंपनी, पुणे – चिंचवड, पुणे	४००००
			आंबा, दि.१ ते ५ जून २०१९, जिव्हाळा महिला विकास प्रतिष्ठान, पिंपरी चिंचवड – रामकृष्ण मोरे प्रेक्षागृह, चिंचवड	४००००

अ. क्र.	तपशिल	मुख्यालय / विभागीय कार्यालय	महोत्सव कालावधी व ठिकाण	अनुदान / खर्च रुपये
		कोल्हापूर (२)	आंबा, दि.३० मे ते २ जून २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, कोल्हापूर	--
			आंबा, दि.१६ ते २० मे २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, सांगली	--
		नाशिक (२)	आंबा, दि.११ ते १५ एप्रिल २०१९, कृषि भूषण ग्रोवर्स प्रोडयुसर कंपनी लि., - सिटी सेंटर मॉल, नाशिक	६००००
			आंबा, दि.२९ मे ते २ जून २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, नाशिक	५००००
		औरंगाबाद (२)	आंबा, दि.१३ ते १७ मे २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, औरंगाबाद	--
			आंबा, दि.१ ते ४ जून २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, जालना	--
		लातूर (१)	आंबा, दि.३० मे ते ३ जून २०१९, कृषि उत्पन्न बाजार समिती, लातूर	--
२	विभागीय कार्यालयामार्फत आयोजीत महोत्सव	पुणे (२)	आंबा, दि.३० मे ते ३ जून २०१९, श्री. ओंकारेश्वर देवस्थान, शनिवार पेठ, पुणे -३०.	११५६१९
			आंबा, दि.५ ते ९ मे २०१९, हुतात्मा स्मृति मंदिर पार्कींग जागा, सोलापूर	२६३१८१
३	मुख्यालयामार्फत आयोजीत महोत्सव	मुख्यालय	आंबा महोत्सव, दि.१.४.२०१९ ते १६.६.२०१९	१७०६३५२
		सहवास सोसायटी, कर्वेनगर	आंबा महोत्सव, दि.१.५.२०१९ ते दि.१५.५.२०१९	२८७८३७
एकूण -				**२६१२९८९**

२) आंबा महोत्सव २०१९:-

कृषि पणन मंडळातर्फे सन २००३ पासून आंबा महोत्सवाचे आयोजन केले जात आहे. या अंतर्गत उत्पादक व ग्राहक या दोघांचाही फायदा होत असल्याने पुणे शहरात या उपक्रमाला चांगला प्रतिसाद मिळतो. त्यामुळे सदर उपक्रम हा नित्यवार्षीक उपक्रम (calendar activity) म्हणून राबविला जातो.

'आंबा महोत्सव २०१९' चे आयोजन दि.०१ एप्रिल २०१९ ते दि.१० जुन २०१९ या कालावधीत जिल्हा परिषद पुणे यांचे अखत्यारीतील पुणे बाजार समितीमधील प्लॉट नं.६५ ते ७५, पी.एम.टी. डेपो शेजारी, मार्केट यार्ड या जागेमध्ये करण्यात आले होते. याठिकाणी सुमारे ५४ स्टॉलची उभारणी करण्यात येऊन सुमारे ६४ आंबा उत्पादक शेतकऱ्यांनी सहभाग घेतला होता. या महोत्सवात अंदाजे सुमारे १४ कोटींची उलाढाल झालेली असुन सुमारे २.५ लाख डझन इतका आंबा शेतक-यांकडुन थेट ग्राहकांना विकण्यात आला.

याशिवाय सन २०१९-२० मध्ये राज्यात सुमारे २५ आंबा महोत्सवाचे नियोजन करण्यात आले होते. यामधून पुणे, नाशिक, सांगली, सोलापुर, औरंगाबाद, बारामती, इंदापूर, शिरूर, कोल्हापूर, पिंपरी-चिंचवड, लातूर, अकलूज, पनवेल, भिवंडी, वसई या शहरामधुन यशस्वी आयोजन करण्यात आले. थेट उत्पादक ते ग्राहक उपक्रमाअंतर्गत आंबा उत्पादक शेतकऱ्यांना चांगला मोबदला मिळाला असून ग्राहकांना खात्रीशीरपणे कोकणात उत्पादित झालेला आंबा उपलब्ध झाला. या उपक्रमाअंतर्गत सुमारे ४ कोटी असे एकूण १८ कोटी रुपये आंबा विक्रीची उलाढाल झाली.

संत शिरोमणी श्री सावता माळी शेतकरी आठवडे बाजार अभियान -

शेतकरी आठवडे बाजार ही संकल्पना शेतमालाची उत्पादकांकडून थेट ग्राहकांना विक्री अशी आहे. काढणीपश्चात कमीतकमी हाताळणी करुन ताजा शेतमाल मध्यस्थांना वगळून या बाजारपेठांच्या माध्यमातून थेट ग्राहकांपर्यंत पोहोचविणे शक्य होते. यामुळे उत्पादक शेतकऱ्यांना शेतमाल विक्रीतून चांगला आर्थिक मोबदला मिळतो तर ग्राहकांनासुध्दा चांगल्या प्रतीचा ताजा शेतमाल रास्त दरात उपलब्ध होतो.

मध्यस्थांमुळे काही फळे व भाज्यांच्या किंमतीत कृत्रिम वाढ होते, ज्यामुळे व्यापारी आणि कमिशन एजंट्स हेच अधिकतर नफा कमवतात व शेतकऱ्यांना त्यांच्या कष्टाचा कमीतकमी मोबदला मिळतो. शेतकरी आठवडे बाजार ही शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतमालाच्या विक्रीसाठी एक पर्यायी विपणन प्रणाली/बाजारपेठ आहे. याबाबत राज्यामध्ये "संत शिरोमणी श्री सावता माळी शेतकरी आठवडे बाजार अभियान" राबविण्याचा शासनाने दि.१२ ऑगस्ट २०१६ च्या शासन निर्णयान्वये निर्णय घेण्यात आला व या द्वारे महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळाची समन्वयक म्हणून नेमणूक करण्यात आली.

शेतकरी बाजाराचे फायदे :

शेतकरी -

- शेतकरी, शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक कंपन्या आणि उत्पादक सहकारी संस्था यांचेमार्फत थेट ग्राहकांना शेतमाल विक्रीची संधी
- कृषि माल शेतातून थेट बाजारात येत असल्याकारणाने काढणी नंतरच्या होणाऱ्या नुकसानीत मोठी घट
- रोख स्वरूपात १०० टक्के मालाची रक्कम थेट शेतकऱ्याच्या हातात
- आपल्या मालाचा बाजार भाव ठरविण्याचा शेतकऱ्याला अधिकार
- ग्राहक आणि शेतकरी यांच्यामध्ये सामंजस्य निर्माण होते
- ग्राहकांच्या मागणीनुसार मालाचा पुरवठा
- थेट विक्रीमुळे मध्यस्थांना मिळणारी रक्कम थेट शेतकऱ्याला प्राप्त
- बाजारात विक्री होणाऱ्या मालाचा अंदाज आल्याने भाजीपाला शिल्लक रहात नाही.

ग्राहक -

- ताजा स्वच्छ शेतमाल थेट शेतकऱ्यांकडून उपलब्ध
- शेतकरी विक्री करीत असल्याकारणाने मालाच्या प्रती बाबत खात्री
- थेट शेतकऱ्यांशी संवाद होत असल्याकारणाने ग्राहक आपली गरज शेतकऱ्याला सांगू शकतात.
- थेट शेतकऱ्यांकडून शेतमाल खरेदीचे ग्राहकांना समाधान
- घराजवळ भाजीपाला बाजार पेठ उपलब्ध
- भाजीपाला खरेदीचे आठवड्याचे नियोजन करता येते
- एकाच छताखाली भाजीपाला, फळे, प्रक्रिया उत्पादने, ग्रामिण उत्पादने ग्राहकांना उपलब्ध

- शेतमालाचे वजन इलेक्ट्रॉनिक वजन काट्यामार्फत होत असल्याने ग्राहकांना वजनाबाबत विश्वास

सद्यस्थितीत राज्यात १२ शहरांमध्ये एकूण ६२ बाजार कार्यरत आहेत.

आंतरराज्य शेतमाल व्यापार: रस्ते वाहतूक अनुदान योजना -

महाराष्ट्र राज्य फळे व भाजीपाला उत्पादनात देशात आघाडीवर आहे. कांदे, टोमॅटो, डाळींब, द्राक्षे, केळी व आंबा हे प्रमुख फळे आणि भाज्या आहेत. फळे आणि भाजीपाला नाशवंत आहे आणि अयोग्य हाताळणी आणि साठवण पद्धतीमुळे तसेच वाहतूक विलंबामुळे फळे व भाजीपाल्यांचे काढणीपश्चात सुमारे २० ते ३० टक्के नुकसान होते. मागणी आणी चांगला दर यामुळे निर्यातीप्रमाणे देशांतर्गत व्यापार सुध्दा तेवढाच महत्वाचा आहे. मूलतः शेतकरी त्यांच्या दैनंदिन नित्यक्रमांमध्ये बदल करण्याच्या मानसिकतेत नसतो यामुळे वाहतूक भाडे भरुन शेतमाल परराज्यात पाठविण्यासाठी तयार होत नाही. शेवटी ते त्यांचे उत्पादन जवळच उपलब्ध असलेल्या बाजारपेठेत विकतात. तथापि, अनेक शेतकऱ्यांना त्यांच्या उत्पादनांना इतर राज्यात पाठविण्याचे महत्त्व लक्षात आलेले आहे. म्हणून या परिस्थितीचा आणि व्यावहारिक बाबींचा अभ्यास करून आंतरराज्य व्यापारास प्रोत्साहन देण्यासाठी कृषि पणन मंडळाने रस्ते वाहतूक अनुदान योजना राबविण्याचा निर्णय घेतला. या योजनेअंतर्गत दि.३१ मार्च २०२३ पर्यंत देशांतर्गत रस्ते वाहतूक भाड्यामध्ये अनुदान (Transport Subsidy) देण्यात येणार आहे.

सदर योजनेच्या अटी व शर्ती खालीलप्रमाणे;

१. सदर योजना केवळ महाराष्ट्रातून रस्ते वाहतूकीद्वारे परराज्यात शेतमाल वाहतूक करून प्रत्यक्ष विक्री करण्यात येणा-या व्यवहारासाठी लागू राहील.

२. राज्यातील नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक कंपन्या व शेतमाल उत्पादकांच्या सहकारी संस्था योजनेअंतर्गत अनुदान मिळणेस्तव पात्र असतील.

३. राज्यातील नोंदणीकृत शेतकरी उत्पादक कंपन्या,शेतमाल उत्पादकांच्या सहकारी संस्थांच्या सभासदांनी स्वत: उत्पादित केलेला शेतमालच संबधीत राज्यामध्ये पाठविणे आवश्यक असेल.

४. योजनेंतर्गत कामकाज सुरू करणेपुर्वी अर्जदार संस्थेने पणन मंडळाची पुर्वमान्यता घेणे आवश्यक राहील.

५. सदर योजना आंबा, केळी, डाळींब, द्राक्षे, संत्रा, मोसंबी, कांदा, टोमॅटो, आले व भाजीपाला या नाशवंत पिकांसाठीच लागू राहील.तसेच यामध्ये नमूद नसलेला नाशवंत शेतमाल परराज्यात विक्री करावयाचा झाल्यास लाभार्थी संस्था/ कंपनीने तसा स्पष्ट उल्लेख करून पणन मंडळाची पुर्वमान्यता घेणेआवश्यक राहील.

६. सदर योजनेमध्ये रस्तेमार्गे प्रत्यक्ष वाहतूक होणा-या शेतमालावर अनुदान देय राहील.यामध्ये इतर कोणत्याही अनुषंगिक खर्चाचा अंतर्भाव असणार नाही तसेच शेतमाल प्रत्यक्ष विक्री झालेनंतरच अनुदान देय राहील.

७. या योजनेअंतर्गत प्रत्यक्ष वाहतूक केलेल्या अंतरानुसार खालीलप्रमाणे अनुदान देय असेल.

अ.क्र	अंतर	देय अनुदान
१	किमान ३५० ते ७५० कि. मी. पर्यंत	वाहतूक खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कमाल मर्यादा रु.२०,०००/- यापैकी जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.
२	७५१ ते १००० कि.मी. पर्यंत	वाहतूक खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कमाल मर्यादा रु.३०,०००/- यापैकी जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.
३	१००१ ते १५०० कि.मी. पर्यंत	वाहतूक खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कमाल मर्यादा रु.४०,०००/- यापैकी जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.
४	१५०१ ते २००० कि.मी.पर्यंत	वाहतूक खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कमाल मर्यादा रु.५०,०००/-यापैकी जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.
५	२००१ कि.मी. किंवा त्यापेक्षा जास्त अंतरासाठी	वाहतूक खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कमाल मर्यादा रु.६०,०००/- यापैकी जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.
६	सिक्कीम, आसाम, अरूणाचल प्रदेश, नागालँड, मणिपूर, मिझोराम,मेघालय व त्रिपुरा या राज्यासाठी	वाहतूक खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कमाल मर्यादा रु.७५,०००/- यापैकी जी रक्कम कमी असेल ती रक्कम.

८. महाराष्ट्रातील सीमेलगतच्या जिल्ह्यातील शेतमाल नियमीतपणे लगतच्या परराज्यात जात असल्याने अपरंपरागत व दूरवरील बाजारपेठांमध्ये शेतमाल पाठविणे अर्थक्षम होण्याच्या दृष्टीने ३५० कि.मी.पेक्षा कमी अंतरावरील वाहतूकीस कोणतेही अनुदान देय असणार नाही.

९. या योजनेअंतर्गत एका लाभार्थी शेतमाल उत्पादक सहकारी संस्था/उत्पादक कंपनीस एका आर्थिक वर्षात कमाल रू.३.०० लाख एवढे वाहतूक अनुदान देय असेल. सदर अनुदान केवळ महाराष्ट्रातून इतर राज्यात केलेल्या एकेरी वाहतूकीस लागू असेल.

१०. या योजनेअंतर्गत बिगर कृषिमालाची वाहतूक केल्याचे आढळल्यास त्यासाठी अनुदान देय असणार नाही.

११. शेतकरी उत्पादक कंपनी/सहकारी संस्थेने वाहतूकदारास देय असलेली वाहतूक भाड्याची रक्कम धनादेश/आरटीजीएस/ऑनलाईन बँकींगद्वारे अदा करणे बंधनकारक राहील.

१२. शेतकरी उत्पादक कंपनी/ सहकारी संस्थेकडून पाठविण्यात आलेल्या कृषिमालाच्या प्राप्त विक्री रक्कमेतून अनुषंगीक खर्च जसे, शेतमालाची हाताळणी, विरळणी, वर्गीकरण, पॅकींग, हमाली, वाहतुक, व कंपनी/संस्थाचे सर्व्हिस चार्जेस इत्यादी खर्च,कपात करुन उर्वरीत रक्कम संबंधित उत्पादक सभासदांच्या खात्यावर वर्ग केल्यानंतर वाहतूक अनुदानासाठी अर्ज करू शकतील. कपात रक्कम व अनुषंगिक आर्थिक व्यवहार ही संबधित कंपनी/संस्था व उत्पादक सभासद शेतकरी यांची अंतर्गत बाब राहील. याबाबत महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळाचा कोणताही संबध असणार नाही.

१३. शेतकरी उत्पादक कंपनी/सहकारी संस्थेकडून पाठविण्यात आलेल्या कृषिमालाला गुणवत्ते अभावी अथवा अन्य कारणामुळे विक्री रक्कम प्राप्त न झाल्यास त्यासाठी महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ जबाबदार असणार नाही तसेच सदर प्रकरणी वाहतूक अनुदान देय असणार नाही.

१४. अनुदान संपुर्णपणे नामंजूर,अंशत:मंजूर अथवा पुर्णपणे मंजूर करण्याचे सर्वाधिकार महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळास राहतील व तो निर्णय संबंधित अर्जदारावर बंधनकारक असेल.तसेच,योजनेच्या अटी/ शर्तीमध्ये उचित बदल करण्याचे अधिकार पणन मंडळास राहतील.

१५. संबंधीत शेतकरी उत्पादक कंपनी/सहकारी संस्था यांनी या योजनेअंतर्गत परराज्यात पाठविण्यात आलेल्या वाहतूक खर्चाचे अनुदान मागणी प्रस्ताव शेतमाल विक्रीनंतर ३० दिवसांत आवश्यक त्या कागदपत्रांसह विभागीय कार्यालयाकडे सादर करावेत.

१६. परराज्यात शेतमाल पाठवित असताना १ कन्साईनमेंट मध्ये शेतकरी उत्पादक कंपनी / संस्थेच्या किमान ३ उत्पादक शेतकरी सभासदांचा शेतमाल एकत्रितपणे पाठविणे आवश्यक राहील.

फ) तळेगाव शेती विभाग

- कृषि पणन मंडळाच्या शेती विभाग,तळेगाव अंतर्गत १५० एकर जमिन क्षेत्र आहे. सदरचे क्षेत्र मुख्यफार्म व गिलबिल पट्टी असे दोन वेगवेगळया ठिकाणी असून मुख्यफार्म हे प्रक्षेत्र तळेगाव गाव भागास लागून असून गिलबिल पट्टी हे प्रक्षेत्र मुंबई – पुणे महामार्गास लागून आहे.

गिलबिल पटटी प्रक्षेत्र तपशील मुख्यफार्म प्रक्षेत्र तपशील;

अ.क्र	गिलबिल पटटी तपशिल	क्षेत्र (एकर)
अ)	राष्टीय सुगी पश्चात तंत्रज्ञान संस्था	२८.००
ब)	निर्यात सुविधा केंद्र	०१.००
क)	फळबाग लागवडी खालील क्षेत्र (आंबा, पेरु, नारळ व आवळा)	१२.००
ड)	नाला,रस्ते, इमारत व पडीक क्षेत्र	०९.००
	एकुण क्षेत्र	**५०.००**

फळबाग -

- सदर प्रक्षेत्रावरील फळबागचे व्यवस्थापन जानेवारी २०१९ पासून राष्ट्रीय सुगी पश्चात तंत्रज्ञान संस्था पाहत आहे.

मुख्यफार्म प्रक्षेत्र तपशील –

अ.क्र	मुख्यफार्म तपशिल	क्षेत्र (एकर)
अ)	लागवडी योग्य क्षेत्र	३०.००
ब)	तलावाखालील क्षेत्र (पाण्याचे क्षेत्र – अंदाजे २७ - २८ एकर)	४१.००
क)	मत्स्यतळी	०१.००
ड)	नाला, रस्ते, इमारत, पडीक क्षेत्र, मत्स्यतळी व न्यायालयीन बाब	२८.००
	एकुण क्षेत्र	**१००.००**

- मुख्यफार्मवरील अ.क्र. 'ब' तलाव क्षेत्र (४२ एकर) मच्छिमारीसाठी करारावर देणेबाबत न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार निर्णय घेणे प्रतिक्षाधीन आहे.
- स.नं. २०१,२०२ जमीन मालमत्ता उता-यावर कृषि पणन मंडळाचे नाव लावणेबाबत मा.तहसील कार्यालय ,वडगाव मावळ यांचेकडे पाठपुरावा चालू आहे.
- मुख्यफार्म येथील जमीन क्षेत्राची शासकीय मोजणी करुन घेण्यात आलेली आहे.
- मुख्यफार्म येथील संपुर्ण जमीन क्षेत्रास कंपाऊड वॉल करणे कामकाज चालू आहे.

*****